

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

GIDA ve İÇECEK SEKTÖRÜ RAPORU (2019)

SANAYİ ve VERİMLİLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

**Sektörel Raporlar ve
Analizler Serisi**

İÇİNDEKİLER

Şekiller Listesi.....	3
Tablolar Listesi.....	4
Kısaltmalar Listesi.....	5
YÖNETİCİ ÖZETİ	6
1-SEKTÖRÜN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ VE ÜLKEMİZDEKİ DURUMU	7
1.1 Sektörün Dünyadaki Genel Durumu	8
1.2 Sektörün Türkiye’deki Genel Durumu.....	10
1.3 Sektördeki Üretim Eğilimleri Ve Üretilen Başlıca Ürünler	11
1.4 Sektörün Alt Sektörleri Ve Etkileşim Halinde Olduğu Diğer Sektörler	12
1.5 Sektörün Bölgesel Yapısı Ve Kümelenmeler.....	13
1.6 Sektörün Kapasite Kullanımı	14
1.7 Sektörün İşyeri Sayısı ve İstihdamı.....	14
1.8 Sektörün Üretim Endeksi	15
1.9 Gıda Ve İçecek Sanayi’nde Katma Değer.....	16
1.10 Sektörün Cirosu.....	17
1.11 Sektörün Ar-Ge Faaliyetleri	18
1.12 Sektörün Elektrik Tüketimi	20
1.13 Sektörün Dış Ticareti	20
1.14 Sektörün Maliyet Bileşenleri.....	21
1.15 Sektörün Geleceği	22
2. SEKTÖRÜN YILLIK DEĞERLENDİRMESİ.....	25
2.1 Son Dönemdeki Sektöre İlişkin Türkiye ve Dünyadaki Gelişmeler	25
2.2 Sektörün Üretim Endeksi Değerlendirmesi.....	25
2.3 Sektörün Kapasite Kullanım Oranı Değerlendirmesi.....	26
2.4 Sektörün İhracat ve İthalat Değerlendirmesi.....	27
2.5 Sektörün Ciro Değerlendirmesi.....	28
3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	29
Kaynakça.....	32

Şekiller Listesi

Şekil 1: Küresel Gıda ve İçecek Sektöründeki İhracat Büyüklükleri.....	8
Şekil 2: Bölgelere Göre Gıda ve İçecek İşletme Sayıları ve En Fazla İşletmeye Sahip İller.....	14
Şekil 3: Kapasite Kullanım Oranı (Ağırlıklı Ortalama %)	14
Şekil 4: İstihdam Endeksi Yıllık Ortalama	15
Şekil 5: Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Ortalama	15
Şekil 6: Katma Değerin Sektörlere Göre Dağılım Grafiği.....	16
Şekil 7: Sektörün Ciro Endeksi	17
Şekil 8: 2014-2018 Gıda ve İçecek Sektörü Dış Ticareti.....	21
Şekil 9: Gıda Ürünleri İmalatı Sanayi Üretim Endeksi.....	25
Şekil 10: İçecek İmalatı Sanayi Üretim Endeksi.....	26
Şekil 11: Gıda Ürünleri İmalatı Kapasite Kullanım Oranı (Aylık %)	26
Şekil 12: İçecek İmalatı Kapasite Kullanım Oranı.....	27
Şekil 13: Gıda ve İçecek Sektörü İhracat Miktar Endeksi	27
Şekil 14: Gıda ve İçecek Sektörü İthalat Miktar Endeksi	28
Şekil 15: Gıda Ürünleri İmalatı Ciro Endeksi	28
Şekil 16: İçecek İmalatı Ciro Endeksi.....	29

Tablolar Listesi

Tablo 1: Dünyada Gıdaya Yönelik Tarımsal Üretimde ilk 10 Ülke	8
Tablo 2: AB’de Gıda ve İçecek Sanayindeki Bazı Büyüklükler.....	9
Tablo 3: AB Gıda ve İçecek Sektörü Dış Ticaret Rakamları (Milyar Avro)	9
Tablo 4: AB’nin Dış Ticarete En Fazla Ticaret Yaptığı Ülkeler 2017 (Milyar \$).....	10
Tablo 5. Yurtdışında Yerleşik Kişilerin Türkiye’de Yaptığı Doğrudan Yatırımların Bazı Sektörlere Göre Dağılımı	11
Tablo 6: Bazı Tarım Ürünlerinin Sanayide Kullanma Oranları.....	13
Tablo 7: Sektörün İşyeri Sayısı ve İstihdamı	14
Tablo 8: Gıda ve İçecek Sanayinde Sektör Bazında Katma Değer (Milyar TL)	16
Tablo 9: Sektörün Cirosu	17
Tablo 10: Sektörün AR-GE Faaliyetleri.....	18
Tablo 12: Tüketici Gruplarına Göre Elektrik Tüketim Oranları	20
Tablo 13: Yıllara Göre Turizmde Gıda ve İçecek Harcamaları	21

Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BRC	: Global Gıda Teknik Standardı Belgesi
BTYK	: Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
GİMDES	: Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZFT	: Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
HACCP	: Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
IFS	: Uluslararası Gıda Standardı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISO	: Uluslararası Standartlar Organizasyonu
İOSB	: İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
KKO	: Kapasite Kullanım Oranı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MWh	: Mega Watt saat
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
OECD	: Ekonomik ve Kalkınma İşbirliği Teşkilatı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TGDF	: Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu
TSE	: Türk Standardları Enstitüsü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TZE	: Tam Zaman Eşdeğer
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği

YÖNETİCİ ÖZETİ

İnsanlar için vazgeçilmesi mümkün olmayan gıdanın sürdürülebilir ve güvenilir temini toplumların sağlığı, geleceği ve bağımsızlığı açısından son derece önemlidir. Gıdaların arzının talebi etkileyen unsurlar dikkate alınarak geliştirilmesi günümüzde sektörel büyümenin önemli bir faktörü olarak görülmektedir.

Gıda ve içecek üretim faaliyetinin geliştirilmesinde yakın ilişkili olduğu tarım sektörünün gelişimi de aynı şekilde önemlidir. Tarımsal üretim, gıdanın güvenli geleceğinin teminatıdır.

Son dönemde yeterli ve dengeli beslenme sürecinde gıda güvenliği, gıda güvenilirliği, gıda savunması, gıda stokları, tarımsal yapı ve hammadde kaynaklarının maliyeti, tarımsal ürünlerin alternatif kullanım alanları, akıllı tarım uygulamaları, çevre kirliliği ve çevrenin korunması gibi konular ön plana çıkmıştır.

Tarımsal üretimin bir kısmı doğrudan taze olarak tüketilirken, bir kısmı sanayide hammadde olarak işlenip ambalajlı gıdalara dönüştürülmektedir. İşlenen gıdalar artan ve farklılaşan tüketici eğilimi karşısında, günümüzde gıda ürünlerinde ambalaj, uzun ömürlülük ve güvenilirlik önemli hale gelmiştir.

Üretim yöntemine göre elde edilen yıllık GSYH, zincirlenmiş hacim endeksi olarak (2009=100), 2018 yılında bir önceki yıla göre %2,6 artmıştır. Önemli bir bölümünü gıda harcamalarının oluşturduğu hanehalkı tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı ise %57,6 olmuştur. Gıda ve içecek işletmelerinin sayısı 43 binin üzerinde olup bu sayı imalat sanayii işletmelerinin yıllara göre yaklaşık %10-12 arasında değişen bir oranını oluşturmaktadır. İşletme sayısındaki fazlalık çok sayıda küçük işletmenin sektörde yer aldığına işaret etmektedir. İmalat sanayiinde istihdam edilenlerin yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık %10-13'ü yine gıda ve içecek sanayiinde çalışmaktadır.

Sektörde 500'den fazla yabancı sermayeli şirketin yatırımı bulunmakta ve söz konusu firmaların ülkemizin yurt dışına açılmasında önemli bir kazanç olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, sektörün Ar-Ge'ye ayırdığı kaynakların imalat sanayii içerisindeki payının %2,2'lerde kalması küresel rekabet açısından geliştirilmesi gereken bir yön olarak görülmektedir. Türkiye'de gıda işletmelerinde üretim artışını sağlamak ve kapasite kullanımını artırmak için gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu gibi tarımla etkin koordinasyonu sağlamak gerekir. Gıda ve içecek sanayiinde oluşturulan kapasite kullanımının yıllardır % 60-70 düzeyinde kalmasının temelinde, nitelikli hammadde yetersizliği, teknik bilgi, sermaye yetersizliği, üretim ve satış alanlarında karşılaşılan sorunlar yatmaktadır.

Ülkemizde gıda sanayi *net dış ticaret fazlası veren* bir sanayi dalı olarak dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, sektörün dünya ekonomisinde yükselen tüketim eğilimlerine, krizlere ve değişimlere, bu arada ülke içinde değişen arz ve talep koşullarına uyumu ve yeni gelişmelere karşı kısa ve uzun vadeli stratejilerinin belirlenmesi zorunludur.

Türkiye açısından tarım ve gıda sektörlerinden elde edilecek gelir artışı toplum refahı, zenginliği ve yaşam kalitesini arttırmada önemli bir potansiyeldir. Sektör; toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını şekillendirmeye ve 2023 hedefleri doğrultusunda, ülkemizin sürdürülebilir büyümesine yardımcı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda; üretim faaliyetlerinden azami

yararı sağlamak için tarım ve gıda sektörlerinde yapılan çalışmaların bilim ve teknolojinin ışığında yürütülmesi büyük önem arz etmektedir.

Ekonomide yerel ve ulusal düzeyde birçok faaliyetle ilişki içinde olan gıda ve içecek sektörü sürekli değişim halinde olup teknolojik gelişmelere açıktır. Kırsal kaynakların kullanılması, işgücünün değerlendirilmesi ve alt yapının geliştirilmesinde gıda sanayi önem kazanmaktadır. Bölgesel gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde kırsal alanlara yapılan gıda ve içecek sanayi yatırımlarının önemi büyüktür.

Gıda ve içecek sanayimiz, tarımsal ürünlerimizin %70'inden fazlasını değerlendirmiş ve katma değer oluşturmakla kalmamış, sürdürülebilir tarımsal tedariki teşvik etmeye ve gıda güvenliğine katkıda bulunmaya yardımcı olacak örnek uygulamalara da imza atmıştır. Bugün gıda ve içecek sektörü, 2023 hedefleri doğrultusunda Türkiye'nin sürdürülebilir ve kapsamlı büyümenin sağlanması konusunda üzerine düşeni yapmaya odaklanmış durumdadır. TÜİK'in gıda ve içecek ithalat-ihracat verilerine göre; sektör 2018 yılını yaklaşık 6,8 milyar dolarlık (TÜİK, ISIC Rev.4)artı değer ile kapatmıştır.

Türkiye; gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve büyük Avrupa ve Ortadoğu pazarlarına ihracatı konusunda bölgesel üs konumundadır. Türkiye'nin 600 milyon nüfusa ulaşan yakın coğrafyasında önemli bir ekonomi oluşturduğu ve şu anda %1,5 civarında olan bu bölgedeki pazar payını önümüzdeki on yıl içerisinde % 3'e çıkarması hedeflenmektedir.

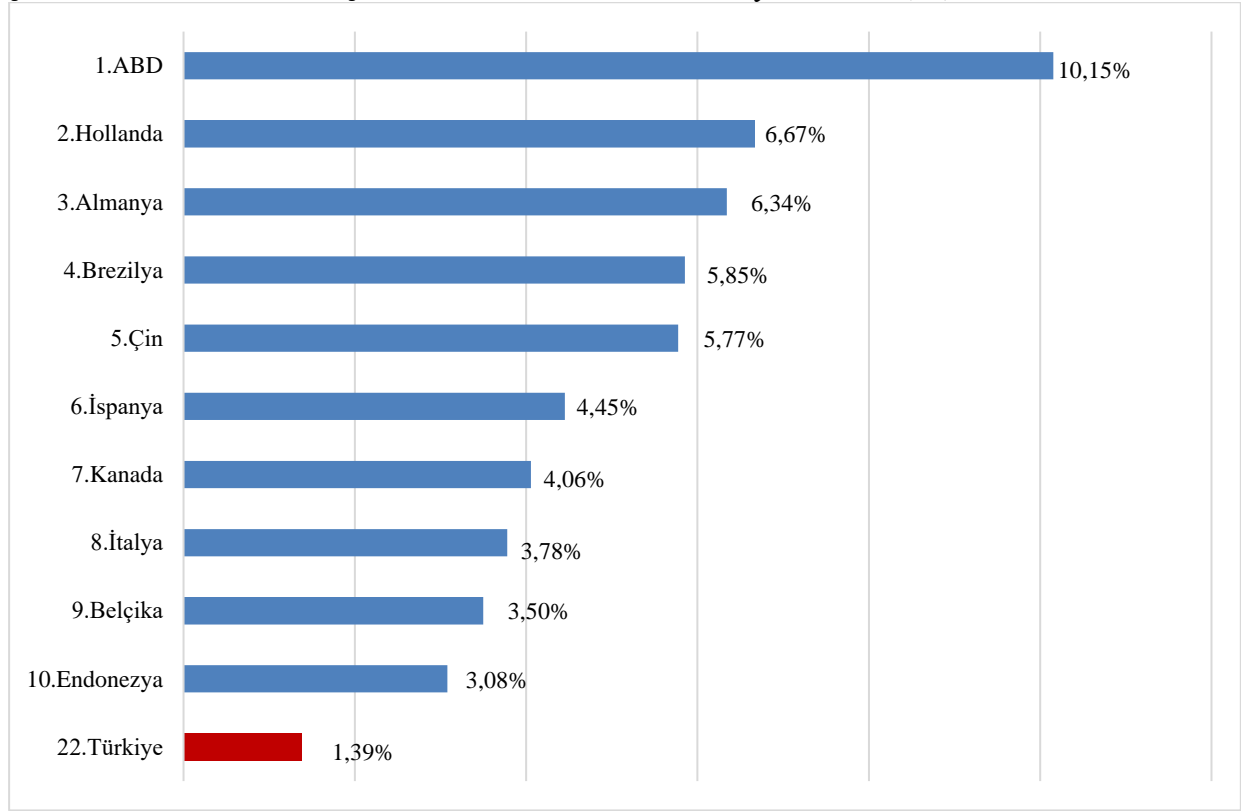
1-SEKTÖRÜN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ VE ÜLKEMİZDEKİ DURUMU

Günümüzün en önemli sosyo-ekonomik etkilerine sahip olan sanayilerden birisi olarak kabul edilen gıda sanayi, birçok alt dalları bünyesinde barındıran bir faaliyet kolu olarak öne çıkmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de gıda sanayi son yıllarda büyük bir değişim göstermektedir. Bu değişim, üretim ve tüketim yapısına, organizasyona, iç ve dış ticarete, şirket yönelimlerine ve uygulanan politikalara etkiye bulunmaktadır. Emek yoğun bir sisteme dayalı olarak gelişen gıda sanayi; tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi, sanayiye hammadde temini, istihdama katkısı ve halkın dengeli beslenmesiyle doğrudan ilişkili olup dünyadaki tüm ülkelerde sosyo-ekonomik açıdan stratejik bir öneme sahiptir.

Dünyada gıda sanayi ve perakendeciliği ekonomik açıdan son 10 yılda giderek büyüyerek hayatımızı daha çok etkileyen bir konuma gelmiştir. Bu alanda sıkça spekülative davranış ve haksız kazançlar söz konusu olabilmektedir. Bu durum açlık için daha büyük bir tehlike anlamına gelmekte ve etkileri ülkemizde de hissedilmektedir. İnsanların temel gereksinim ürünlerinin büyük ölçülerde kârlılığa konu olması tehlikeli bir durumdur. Bu yapı insanların gıdaya ulaşmasını sorunlu kılacak, hatta zorlaştıracaktır. Son yıllarda dünyada gıda fiyatları arz-talep dengesi, küresel ısınma ve teknik nedenler yanında spekülative hareketlerden etkilenerek belirlenmektedir. Nüfus artışı, küresel iklim değişimleri, üretimdeki azalmalar ve bazı ülkelerde (Çin, Hindistan gibi) görece refah artışı ile artan talep, buna karşılık tarım alanlarındaki azalma ve tarım ürünlerinin biyoyakıt amaçlı üretimi ile arz azaltmakta, gıda fiyatları artış göstermektedir. Dünyanın önde gelen çok uluslu şirketleri; Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde milyonlarca hektarlık tarım arazisi kiralarak, tarım-gıda ürünlerine yatırım yapmaktadırlar. Hatta Çin, Hindistan ve Körfez Ülkeleri de Pakistan, Sudan, Vietnam, Kamboçya ve Myanmar gibi ülkelerde tarım arazileri kiralarak, kendi halklarının uzun dönemli gıda güvenliğini garanti altına almaya çalışmaktadırlar. Özetle 21. yüzyıl dünyasında ülkeler arasındaki mücadelenin petrol, maden gibi enerji kaynakları üzerinde olacağını düşünülürken, sağlıklı gıda temini konusunun da hesaba katılması gerekmektedir.

1.1 Sektörün Dünyadaki Genel Durumu

Şekil 1: Küresel Gıda ve İçecek Sektöründeki İhracat Büyüklükleri (%)

Kaynak: Un Comtrade, Broad Economic Categories - Food And Beverages, 2017

Grafikte görüldüğü gibi ABD küresel gıda ve içecek sektöründe % 10,15'lik pay ile ihracatta birinci olurken Türkiye %1,39'luk pay ile 22. sırada yer almıştır.

Tablo 1: Dünyada Gıdaya Yönelik Tarımsal Üretimde ilk 10 Ülke

Ülkeler	Gıdaya Yönelik Tarımsal Üretim Değeri (Milyar \$)
1-Çin	1.181
2-Venezüella	675
3-Hindistan	340
4-ABD	320
5-Brezilya	153
6-Endonezya	134
7-Japonya	86
8-Rusya	70
9-Fransa	65
10-Türkiye	64

Kaynak: FAO, 2016

Tablo 1’ de görüldüğü üzere dünyada gıdaya yönelik tarımsal üretim lideri Çin’dir. Venezüella, Hindistan ve ABD, Çin’i takip eden ülkelerdir. Türkiye ise gıdaya yönelik tarımsal üretimde 10. sırada yer almaktadır.

Tablo 2: AB’de Gıda ve İçecek Sanayindeki Bazı Büyüklükler

İş Hacmi: 1,109 Milyar Avro	Çalışan: 4,57 Milyon Kişi	İşyeri: 294.000 Adet
Hane Halkı Tüketim Oranı: % 13,8	Katma Değer Üretimi: % 2,1 (AB GSYİH’sına göre)	Gıda ve İçecek Sanayi Cirosu İçinde KOBİ’lerin Payı: % 48,1

Kaynak: Gıda Hattı Envanter 2016

Gıda ve içecek sektörü, AB’de ekonomiye pozitif katkı sağlayan en büyük sektörlerin başında gelmektedir.

Tablo 3: AB Gıda ve İçecek Sektörü Dış Ticaret Rakamları (Milyar Avro)

AB Dış Ticareti	2016	2017	Artış Oranı
İhracat	123,1	132,5	% 7,6
İthalat	122,7	130	% 5,9
Dış Ticaret Dengesi	0,4	2,5	% 525

Kaynak: Un Comtrade, Broad Economic Categories - Food And Beverages

AB’nin sektörde yaptığı ihracata bakıldığında bir önceki yıla göre artış gösterdiği ve pozitif bir dış ticaret dengesine sahip olduğu görülmektedir. Artış hızına bakıldığında ise ihracatta gerçekleşen artış oranının ithalattaki artışa göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4: AB'nin Dış Ticarete En Fazla Ticaret Yaptığı Ülkeler 2017 (Milyar \$)

İhracat	Miktar	İthalat	Miktar
ABD	23	ABD	6,6
Çin	11,4	Brezilya	8,8
İsviçre	8,1	Norveç	7,8
Japonya	5,9	Çin	5,5
Rusya	5,2	Türkiye	5,1
Norveç	4,3	İsviçre	4,9
S. Arabistan	4	Endonezya	4,8
Hong Kong	4	Vietnam	4,3
Kanada	3,7	Fildişi Sahilleri	4,2
Avustralya	3,4	Ukrayna	3,8

Kaynak: Un Comtrade, Broad Economic Categories - Food And Beverages

AB gıda ve içecek sanayi 2017 yılında 23 milyon \$ ile en fazla ABD'ye ihracat gerçekleştirmiştir. Çin, İsviçre ve Japonya AB'nin diğer önemli ihracat partnerleridir. AB ithalatında da lider konumda olan ABD'yi Brezilya, Norveç ve Çin takip etmektedir. Türkiye ise 5,1 milyar dolar ile AB'nin en büyük 5. ithalat partneri konumundadır.

Önemli bir ticaret ortağımız olan AB'de gıda güvenliği mevzuatının 2004 yılı sonrası oluşturulması ve 2000'li yılların ikinci yarısı söz konusu uygulamaların yaygınlaştırılması ve tüketicileri korumaya yönelik yeni bilimsel çalışmalar sonucu mevzuat ve uygulamalarının geliştirilmesiyle geçmiş olup AB'ye yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinin yeni gıda mevzuatına uyumu ve tek pazara entegrasyonu bir diğer önemli gelişme eksenini oluşturmuştur.

1.2 Sektörün Türkiye'deki Genel Durumu

Türkiye her geçen yıl dünya gıda ve içecek pazarında daha etkin bir oyuncu olma yolunda ilerlemektedir. Türkiye, gıda alanında üretim gücünü tarımsal üretimden almaktadır. Aynı zamanda Türkiye FAO verilerine göre 2016 yılı itibariyle 64 milyar dolarlık (Tablo 1) gıdaya yönelik tarımsal üretimi ile dünyanın 10. büyük tarım ülkesi konumundadır.

Türk gıda ve içecek sektörü, yabancı yatırımcılar için en cazip alanlardan birini oluşturmaktadır. Küresel yatırımcılara kârlı yatırım fırsatları sunduğundan sektörde 2010 yılından bu yana yaklaşık 89,5 milyar ABD doları tutarında doğrudan yabancı yatırım yapılmıştır. 2012 yılında imalat sanayine (51.953 milyar dolar) yapılan uluslararası doğrudan yatırımların önemli bir bölümü; yaklaşık %28 kadarı (14.505 milyar dolar) gıda, içecek ve tütün ürünlerine yapılmıştır. 2014 yılında ise sektörde Türkiye'de yapılan uluslararası doğrudan yatırımların tutarı 12,3 milyar dolar olmuş ve 2015 yılının tamamında ise bu rakam 11 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, 2017 yılında ise yabancıların yatırımları 11,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 5).

Tablo 5. Yurtdışında Yerleşik Kişilerin Türkiye’de Yaptığı Doğrudan Yatırımların Bazı Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon \$)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TARIM SEKTÖRÜ	524	523	769	807	1.067	777	730	1.497
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	524	523	769	807	1.067	777	778	1.497
SINAI SEKTÖRLER	66.112	55.268	80.990	63.054	78.582	66.427	56.228	78.352
Madencilik ve Taşocakçılığı	3.433	2.575	5.292	3.498	3.620	2.734	2.185	4.542
İmalat	46.953	34.311	51.953	46.525	57.813	48.836	42.781	58.248
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	11.500	7.881	14.505	11.160	12.309	10.974	9.496	11.674
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım	15.363	18.149	23.398	12.946	17.063	14.803	11.208	15.490
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	363	233	347	85	86	54	54	72
HİZMETLER SEKTÖRÜ	114.535	75.121	102.008	79.614	95.153	80.383	79.477	101.461
TOPLAM	181.171	130.912	183.767	143.475	174.802	147.587	136.435	181.310

Kaynak: Merkez Bankası (NaceRev 2)

1.3 Sektördeki Üretim Eğilimleri Ve Üretilen Başlıca Ürünler

AB’ye uyum çerçevesinde 2010 yılında 5996 sayılı “Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu”nun kabulü ile birlikte gıda güvenliği ile ilgili yatırımlara ağırlık verilmiştir ve verilmeye devam etmektedir. Bunlar;

- Teknolojik iyileştirmeler,
- HACCP uygulamaları (organizasyon- kadro, laboratuvar, kontrol cihazları vb.),
- İzlenebilirliğin sağlanması (kalite sistemleri, depolama, tedarikçi zinciri, perakende zincir vb.) şeklinde özetlenebilir.

Bu yatırımlar kadar çalışanların eğitimlerine de gereksinim vardır. AB’ye uyum sağlama süresinde gıda sanayinin dikkat etmesi gereken diğer önemli bir konu çevre yaptırımlarıdır. Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı açıklamasına göre, AB’ye uyumun Türk sanayi ve kamu kurumlarına 68 milyar Euro’luk bir fatura getireceğinden söz edilmektedir. Bu miktarın 18 milyar Euro’luk kısmı özel sektör tarafından gerçekleştirilecektir. Gıda sanayinin çevreye uyumlu yapılandırılması yanında üretim aşamasında oluşabilecek katı, sıvı atıklarla baca gazları (emisyon) kirliliklerini de kabul edilmiş standartlara çekmek için yatırımlarını düzenlemesi kaçınılmazdır. Özellikle sıvı atık yönetimi için atık su yatırımları ile gaz atık yönetimi için doğal gaz geçiş yatırımları öncelik kazanacaktır.

Son yıllarda tohumculuk ve organik tarımdaki gelişmeler ciddi yatırım alanları olarak girişimcileri beklemektedir. Dünya’da organik tarım hızla gelişme göstermektedir. Son 20 yılda Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya’da organik ürüne talep artmıştır. Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu (IFOAM) ve FIBL Araştırma Enstitüsü’nün yayınladığı Şubat 2017 raporuna göre dünyada 2.4 milyon üretici tarafından, 50.9 milyon hektar alanda organik tarım yapılmaktadır. Organik tarım alanları, son 15 yıl içinde % 356 genişleme göstererek 14.9 milyon hektardan bu rakamlara ulaşmıştır. En fazla organik tarım arazisine sahip ülkelerin başında ise 22.7 milyon

hektar ile Avustralya gelmektedir. (toplam organik alanların % 45'i). Onu 3.1 milyon hektar ile Arjantin ve 2 milyon hektar ile ABD, 2 milyon hektar İspanya ve 1.6 milyon hektar ile Çin izlemektedir.

Sahip olduğu toplam tarım arazisinde organik tarım alanının payı en yüksek olan ülke ise yüzde 30.2 ile Liechtenstein olup onu yüzde 21.3 ile Arjantin, yüzde 16.9 ile de İsveç izlemektedir.

Ayrıca, tüm dünyada organik gıda pazarının; dünya organik tarım ticaretine ve iç pazar tüketimine konu olan değeri 59 milyar dolardır. Bu değer % 45'i ABD tarafından gerçekleştirilirken, bunu Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada ve İtalya izlemektedir. Dünya'da kişi başına en çok ürün tüketen ülkeler arasında İsviçre, Danimarka, Lüksemburg, İsveç, Almanya, ABD, Kanada ve Fransa gelmektedir. Türkiye'de de organik tarım alanında devam eden reformlarla birlikte alt sektöre yönelik artan uluslararası ilgi karşılanmaya çalışılmaktadır. Türkiye şu anda ürettiği neredeyse tüm sertifikalı organik gıda ürünlerini, çoğunluğu Avrupa olmak üzere (yaklaşık % 85'ini) ihraç etmektedir. GAP tarafından yürütülmüş olan GAP Organik Tarım Kümesi Projesi, bu bölgenin ve Türkiye'nin organik üretim kapasitesini yükselmiş olup benzer projelerin yürütülerek potansiyelin daha da geliştirilmesi beklenmektedir.

Türkiye geneline bakıldığında, tahıl ve tahıl ürünlerinin tüketimi ilk sırada yer almaktadır. Tahıl grubu tüketimini takiben ikinci sırada sebze tüketimi gelmektedir. Et ve et ürünlerinin protein açısından çok önemli gıda maddeleri olmasına rağmen Türkiye genelinde yüzdesi diğer gıda gruplarının tüketimleri içerisinde şu an için sadece %3'tür. Süt ürünlerinden en fazla tüketim alışkanlığına sahip olunan ürünler yoğurt ve çeşitli peynirlerdir.

Buna ek olarak, "helal gıda" üretimi potansiyeli çoğunluğu Müslüman olan Türkiye için önemli fırsatlar sunmaktadır. GİMDES'e göre; dünyada 2 milyar nüfusa sahip İslam dünyasının helal gıda talep potansiyeli 860 milyar ABD doları olmasına rağmen, bunun ancak %14'ü karşılanabilmektedir.

Bu konuda Türkiye'nin 2014 Ulusal Planında tedbir 177'de "İslam ülkelerine yapılan ihracatta helal gıda standardı sorununun ortadan kaldırılması için uluslararası düzeyde kabul gören helal gıda standartlarının ihraç mallarda kullanımının yaygınlaştırılması için Türkiye'de yerleşik uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde çalıştay, seminer ve raporlama faaliyetleri yapılacağı ve ülkelerin uyguladığı helal gıda standartları incelenerek, ürünler bazında ülkelere göre standartların yer aldığı bir yayın hazırlanması" ifade edilmiştir.

Konu ile alakalı olarak 2017 yılında 7060 sayılı kanunla; helal uygunluk değerlendirme kuruluşlarını akredite etmek, bu kuruluşların ulusal veya uluslararası standartlara göre faaliyette bulunmalarını ve bu suretle düzenledikleri belgelerin ulusal ve uluslararası alanda kabulünü temin etmek üzere kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli Helal Akreditasyon Kurumu kurulmuştur.

1.4 Sektörün Alt Sektörleri Ve Etkileşim Halinde Olduğu Diğer Sektörler

Gıda sanayi, hammaddesinin büyük bölümünü tarım sektöründen elde etmektedir. Yapılan bir değerlendirmeye göre ülkemizde tarımsal ürünlerin ortalama %35-40'ı sanayide değerlendirilirken, bu oran gelişmiş ülkelerde %60-80 arasında değişmektedir. Alt sektörler bazında bu oran %3 ile 100 arasında değişmektedir. Yeterli hammadde üretimi yanında, kaliteli, istikrarlı ve sürdürülebilir hammadde üretmek de oldukça önemlidir (Tablo 6).

Tablo 6: Bazı Tarım Ürünlerinin Sanayide Kullanma Oranları

Tarımsal Ürün	Sanayide Kul.Oranı (%)	Tarımsal Ürün	Sanayide Kul.Oranı (%)
Şekerpancarı	100	Kırmızı et	6-7
Çay	100	Beyaz et	5
Fındık	95	Domates	20-30
Ayçiçeği	90	Meyve	9-10
Makarnalık buğday	65	Sebze	5-6
Süt	40	Üzüm	3-5

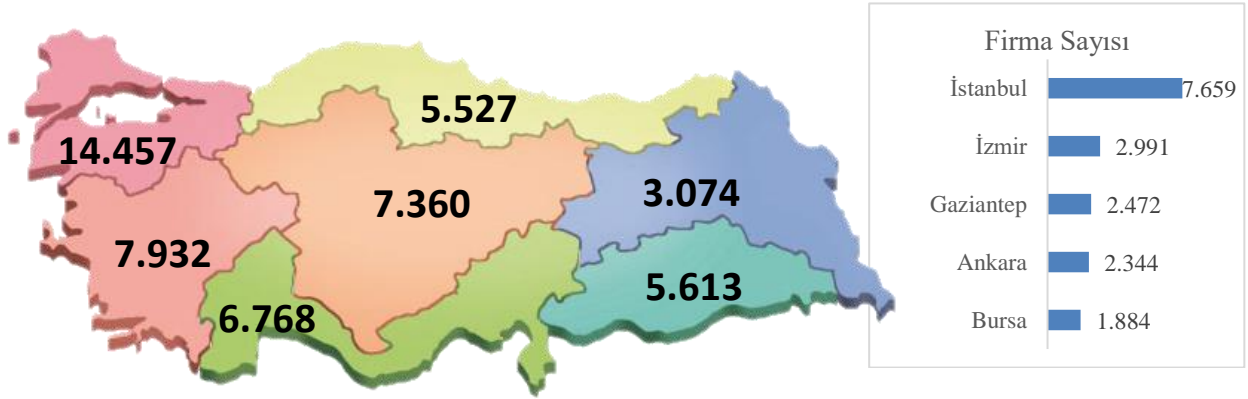
Gıda sanayinin tarım dışında, mal ve hizmet aldığı ulaşım (karayolu, demiryolu taşıması), enerji (elektrik, gaz, su), ambalaj, makine ve ekipman ile haberleşme, bankacılık ve sigortacılık perakende ve lojistik sektörleriyle sıkı işbirliği ve iletişimi bulunmaktadır. Alt sektörlerde yan ürünler fazladır ve değerlendirilmektedir. Özellikle yem sektörü tarafından satın alınarak değerlendirilen çok çeşitli ürünler bulunmaktadır.

1.5 Sektörün Bölgesel Yapısı Ve Kümelenmeler

Tarihsel olarak kümelenme yaklaşımının gelişimine bakıldığında, dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan ve özellikle Dünya Ekonomik Forumu Küresel Ekonomik Raporlarında da ön sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nin bu alanda öncü bir rol oynadığı görülmektedir. Bilişim teknolojilerinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Silikon Vadisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ilk kümelenme örneği olmuş ve bu alanda kaydedilen başarı kısa zamanda gıdadan tekstile, inşaat malzemelerinden savunma sanayine ve eğitime birçok alanda kümelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Türk sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek, dünya ihracatından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek teknoloji ürünlerin üretildiği, nitelikli iş gücüne sahip, çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına dönüşümünü hızlandırmak için belirli bir rekabet edebilirlik ve sürdürülebilirlik potansiyeli taşıyan, ulusal düzeyde önemi haiz ve ağırlıklı olarak imalat sanayinde faaliyet gösteren kümelenme teşebbüslerini desteklemek amacıyla, Bakanlığımız Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü tarafından, 15 Eylül 2012 tarihli ve 28412 sayılı Resmi Gazete'de "Kümelenme Destek Programı Yönetmeliği" yayımlanmış ve söz konusu yönetmeliğin uygulanmasına dair faaliyetlere başlanmıştır.

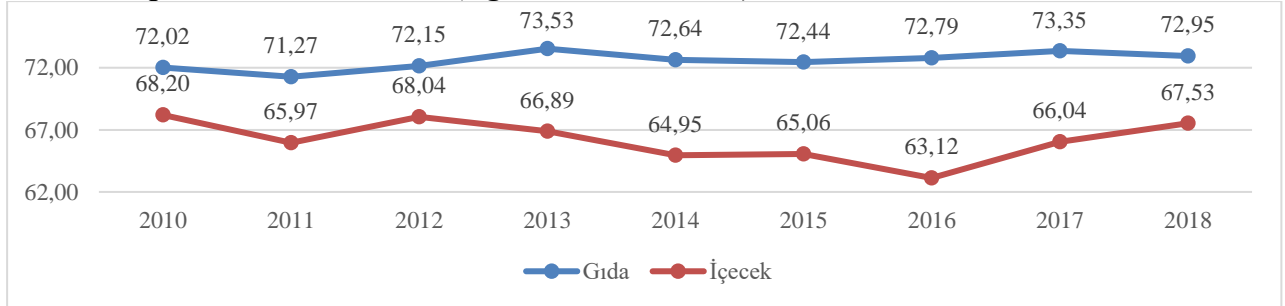
Türkiye'de gıda ve içecek sanayine ilişkin KOBİ'ler hemen hemen her yerde bulunmaktadır. Gıda ve içecek sanayine ilişkin bölge bazında kümelenmenin sırasıyla Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmüştür. İl bazında bakıldığında ise; İstanbul, İzmir, Gaziantep, Ankara, ve Bursa illerimizde gıda ve içecek ürünlerinin imalatına yönelik işletmelerin ağırlık kazandığı tespit edilmiştir.

Şekil 2: Bölgelere Göre Gıda ve İçecek İşletme Sayıları ve En Fazla İşletmeye Sahip İller

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi, 2017

1.6 Sektörün Kapasite Kullanımı

İmalat sanayinin öncü sektörlerinden olan gıda ve içecek sanayinin, kapasite kullanım oranı (KKO) Merkez Bankası'nın sektörde faaliyet gösteren işyerlerine yaptığı anket verileri neticesinde gıda ürünleri imalatı 2018 yılı verileri bir önceki yıla göre 0,6 puanlık bir düşüş yaşarken 2010 yılına göre 0,93 puanlık bir artış yaparak % 72,95 olmuştur. İçecek sanayinde ise bir önceki yıla göre 1,49 puanlık artış, 2010 yılına göre ise 0,67 puanlık bir düşüş yaşanmıştır ve 2018 yılında sektörün kapasite kullanım oranı % 67,53 olarak gerçekleşmiştir. (Şekil 3).

Şekil 3: Kapasite Kullanım Oranı (Ağırlıklı Ortalama %)

Kaynak: Merkez Bankası, EVDS

1.7 Sektörün İşyeri Sayısı ve İstihdamı

2017 yılı dönemi SGK kayıtlarına göre 14.477.817 sigortalı çalışandan 3.668.237'si imalat sanayinde olup bunlardan 446.064'ü gıda ürünleri imalatında, 15.625'ü ise içecek imalatında çalışmaktadır. (Tablo 7).

Tablo 7: Sektörün İşyeri Sayısı ve İstihdamı

SEKTÖR	2013		2014		2015		2016		2017	
	İşyeri	İstihdam	İşyeri	İstihdam	İşyeri	İstihdam	İşyeri	İstihdam	İşyeri	İstihdam
Gıda	41.611	417.671	41.657	434.180	41.975	441.794	41.896	434.823	42.846	446.064
İçecek	640	13.727	641	14.523	648	15.104	658	14.695	665	15.624

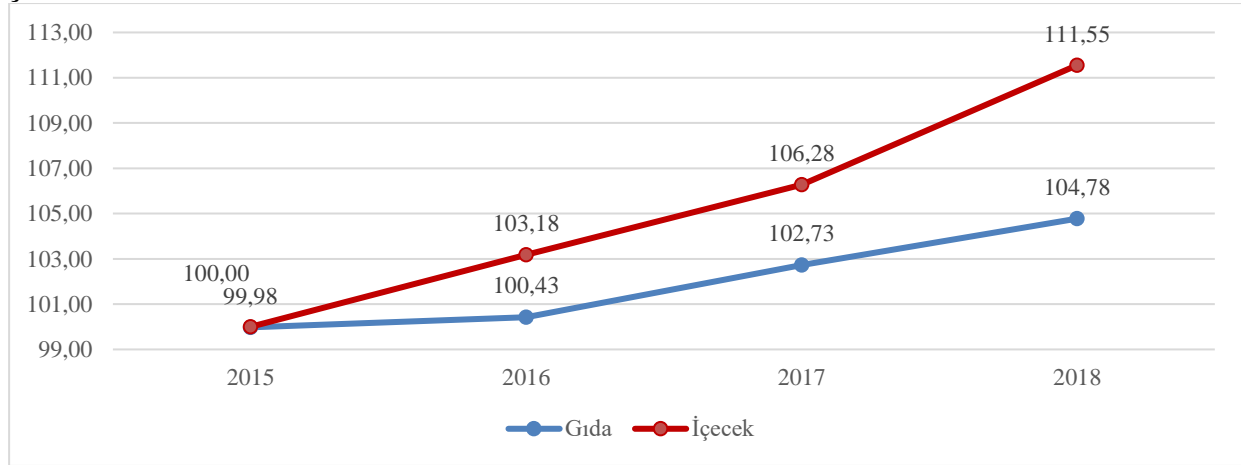
Kaynak: SGK

2013 yılında gıda sektöründe 41.611 işyeri faaliyet gösterirken işyeri sayısı yaklaşık % 2,9 artış ile 2017 yılında 42.846'ya yükselmiştir. Gıda sektörüne ilişkin istihdama bakıldığında ise 2013 yılında sektörde 417.671 kişi çalışırken 2017 yılında yaklaşık % 6,8 artışla 446.064 kişiye ulaştığı görülmektedir.

2013 yılında içecek sektöründe ise 640 işyeri faaliyet gösterirken işyeri sayısı yaklaşık % 3,9'luk artış ile 2017 yılında 665'e yükselmiştir. İçecek sektöründe 2013 yılında istihdam edilenlerin sayısı 13.727 olup, 2017 yılında % 13,8'lik bir artışla 15.624'e ulaşmıştır.

TÜİK İstihdam Endeksi, 2018 yılında gıda ürünleri imalatı sektöründe bir önceki yıla göre 2,05 puan, içeceklerin imalatı sektöründe ise yaklaşık 5,27 puan artmıştır.(Şekil 4).

Şekil 4: İstihdam Endeksi Yıllık Ortalama

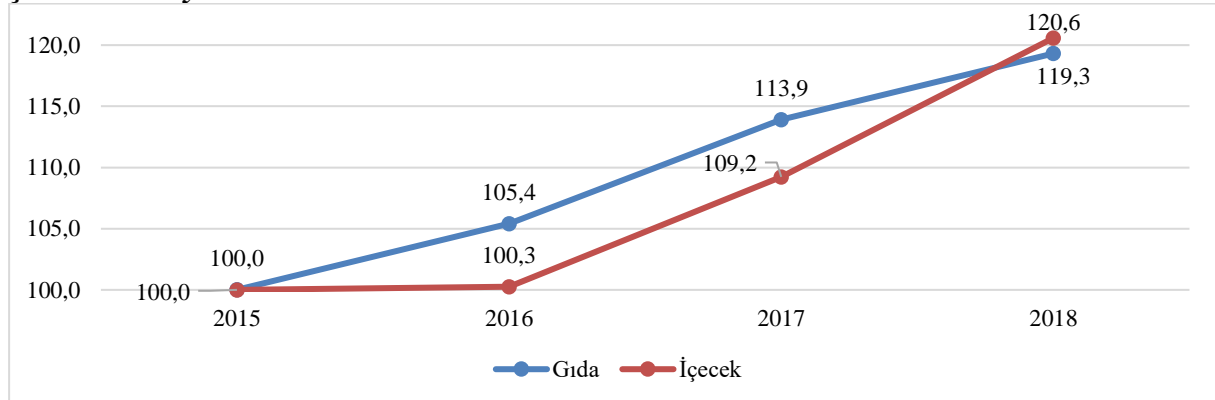

Kaynak: TÜİK (2015=100, 4 Dönem Ortalaması)

1.8 Sektörün Üretim Endeksi

TÜİK verilerine göre; 2017 yılında 113,9 olan yıllık ortalama gıda sektörü üretim endeksi, 5,4 puanlık bir artış göstererek 2018 yılında 119,3 olarak gerçekleşmiş ve pozitif yönlü trendini korumuştur. İçecek sektöründe de 11,4 puanlık bir artış yaşanmış ve 2018 yıllık ortalama üretim endeksi 120,6 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 5: Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Ortalama

Kaynak: TÜİK (2015=100)

1.9 Gıda Ve İçecek Sanayi'nde Katma Değer

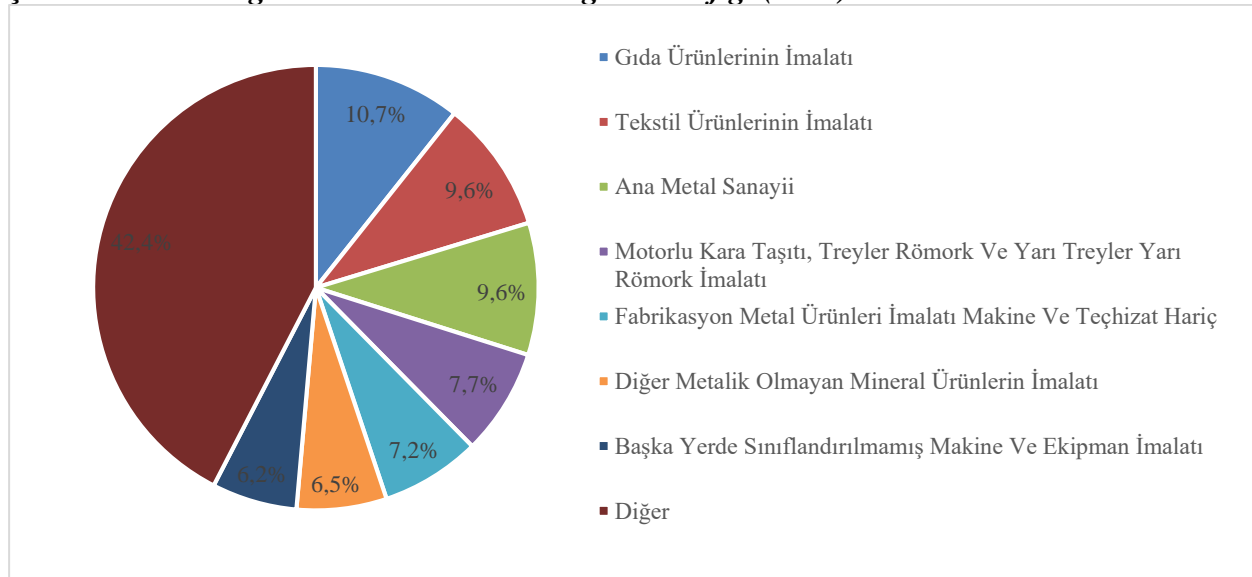
TÜİK 2017 Faktör Maliyetiyle Katma Değer İstatistikleri'ne göre; gıda sanayinde faaliyet gösteren işletmeler tüm imalat sanayi sektörleri içinde en yüksek katma değeri oluşturmuşlardır. Gıda ve içecek sanayi sektörü toplam katma değeri, 2010 yılında 13,04 milyar TL iken, 2017 yılında yaklaşık % 200 oranında artarak 39,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8: Gıda ve İçecek Sanayinde Sektör Bazında Katma Değer (Milyar TL)

SEKTÖRLER	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gıda Ürünleri İmalatı	11,62	14,08	15,81	18,73	22,07	26,34	31,55	36,55
İçeceklerin İmalatı	1,42	1,44	1,51	1,55	1,84	2,06	2,24	2,65
Toplam	13,04	15,52	17,32	20,28	23,91	28,4	33,79	39,2

Kaynak: TÜİK

Şekil 6: Katma Değerin Sektörlere Göre Dağılım Grafiği (2017)

Kaynak: TÜİK

İmalat sanayi kısmının bölümlerine göre oluşturulan faktör maliyetiyle katma değerde en yüksek paya sahip bölümler sırasıyla %10,7 ile gıda ürünlerinin imalatı, %9,6 ile tekstil ürünlerinin imalatı ve yine %9,6 ile ana metal sanayii olarak öne çıkmaktadırlar.

1.10 Sektörün Cirosu

Gıda ve içecek imalatı sektörü 2017 yılında yaklaşık 253,6 milyar TL ciro elde etmiştir. 2017 yılı gıda ve içecek sanayi net satışlarının sanayi sektörü içindeki payı ise %14,95 olarak gerçekleşmiştir. (Tablo 9).

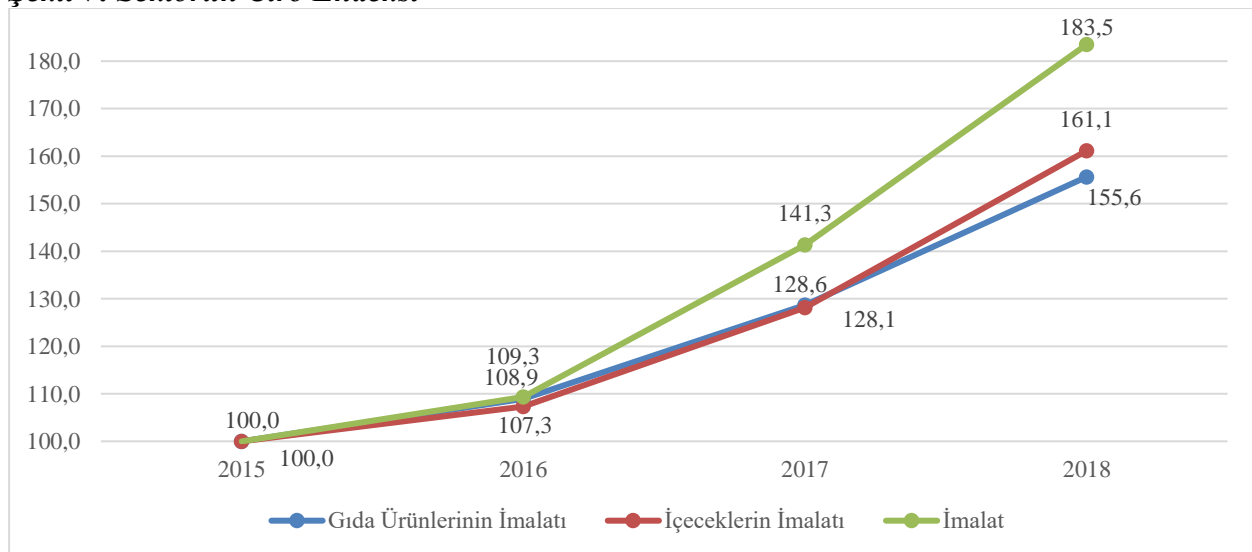
Tablo 9: Sektörün Cirosu

SEKTÖR	2017	
	Ciro (TL)	Pay (%)
Gıda Ürünlerinin İmalatı	241.700.531.501	14,25%
İçeceklerin İmalatı	11.898.095.473	0,70%
Gıda ve İçecek İmalatı Toplamı	253.598.626,974	14,95
İmalat Sanayi	1.695.854.737.067	100,00%

Kaynak: TÜİK

Gıda ve içecek sanayi, ciro endeksinde her yıl düzenli bir artış göstererek pozitif trendini korumuştur. (Şekil 7).

Şekil 7: Sektörün Ciro Endeksi

Kaynak: TÜİK, (2015=100)

1.11 Sektörün Ar-Ge Faaliyetleri

Gıdanın, insan yaşamının en temel ihtiyacı olması ve toplum sağlığı açısından kritik önem taşıması, gıda üretim-tüketim zincirini günümüzün en önemli konularından biri haline getirmiştir. Bu nedenle gıda sanayinde, tüm üretim-tüketim zincirinin dahil edildiği AR-GE, teknoloji geliştirme ve inovasyon odaklı çalışmaların geliştirilmesi ve örnek projelerin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

TÜİK'in verilerine göre 2016 yılında gıda ve içecek sektöründe toplam 167,5 milyon TL değerinde ar-ge harcaması yapılmış olup bu değer 2017 yılında 243,7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında bir önceki yıla göre imalat sanayinin ve sektörün ar-ge harcamalarında artış yaşanmıştır. Sektör, 2017 yılında imalat sanayi ar-ge harcamalarının %2,5'ini gerçekleştirmiş olup bu oranda önceki yıla göre artış yaşanmıştır.

Tablo 10: Sektörün AR-GE Faaliyetleri (TL)

SEKTÖR	Harcama	2013	2014	2015	2016	2017
İmalat Sanayi	Personel	1.587.463,211	1.902.857.220	2.312.094.426	3.220.674.603	4.445.830.309
	Makine-Teçh.	455.459,073	496.317.751	425.333.009	472.583.084	469.931.596
	Sabit Tesis	101.262,314	194.514.833	138.953.317	97.962.545	105.055.475
	Diğer Cari	1.466.490,417	1.947.460.142	2.302.249.867	3.751.909.063	4.794.101.059
	Bilgisayar Yazılımları	-	-	-	-	46.984.707
	Fikri Mülkiyet	-	-	-	-	79.401.095
	TOPLAM	3.610.675.015	4.541.149.946	5.178.630.619	7.651.096.266	9.941.304.241
Gıda Ürünleri İmalatı	Personel	43.126,687	49.650.185	60.431.852	82.186.260	139.451.024
	Makine-Teçh.	33.451,412	20.108.642	14.522.984	16.148.315	10.404.063
	Sabit Tesis	4.012,228	10.510.497	5.755.477	6.968.021	3.746.784
	Diğer Cari	41.261,704	47.881.750	32.597.929	57.736.931	86.332.994
	Bilgisayar Yazılımları	-	-	-	-	118.354
	Fikri Mülkiyet	-	-	-	-	91.825
	TOPLAM	121.852.031	128.151.074	113.308.242	163.519.706	240.145.044
İçecek İmalatı	Personel	1.164,647	2.195.269	2.188.572	2.806.232	2.673.056
	Makine-Teçh.	242,00	95.500	411.353	458.798	26.350
	Sabit Tesis	22,000	135.000	1.086.343	0	0
	Diğer Cari	610,802	730.822	2.676.177	741.141	752.493
	Bilgisayar Yazılımları	-	-	-	-	1.460
	Fikri Mülkiyet	-	-	-	-	0
	TOPLAM	1.821.649	3.156.591	6.362.445	4.006.171	3.453.359

Kaynak: TÜİK

Ar-Ge Merkezleri

Haziran 2019 itibariyle gıda ve içecek sektöründe faaliyet gösteren 53 adet Ar-Ge merkezi bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

	AR-GE MERKEZİNİN ADI	İL
1	AEP Anadolu Etap Penkon Gıda ve Tarım Ürünleri San. ve Tic. A. Ş.	Mersin
2	Ak Gıda San. Tic. A.Ş.	Sakarya
3	Aksuvital Doğal Ürünler Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
4	Altıparmak Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
5	Apharma Sağlık Ürünleri A.Ş.	İstanbul
6	Aromsa Besin Aroma ve Katkı Maddeleri San. ve Tic. A.Ş.	Kocaeli
7	Bahçivan Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Kırklareli
8	Besler Gıda ve Kimya San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
9	Beta Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Adana
10	Continental Confectionery Company Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Tekirdağ
11	Detay Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	İstanbul
12	Dimes Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İzmir
13	Döhler Gıda Sanayi A.Ş.	İstanbul
14	Döhler Gıda Sanayi A.Ş. (Karaman)	Karaman
15	Drops Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Niğde
16	Durukan Şekerleme San. ve Tic. A.Ş.	Ankara
17	Durum Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Arbella)	Mersin
18	Edge Gıda Yem Çevre Sağ. Analiz ve Laboratuvar Hiz. Ar-Ge Dan. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.	İzmir
19	Eker Süt Ürünleri Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Bursa
20	Elvan Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	İstanbul
21	Endemix Doğal Maddeler A.Ş.	Kocaeli
22	Erbak Uludağ İçecek San. ve Tic. A.Ş.	Bursa
23	Eti Gıda sanayi ve Ticaret A.Ş.	Eskişehir
24	Etol Aroma ve Baharat Gıda Ürün. San. ve Tic. A.Ş.	Kocaeli
25	Euro Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İzmir
26	K.f.c. Gıda A.Ş.	İzmir
27	Kayseri Şeker Fabrikaları	Kayseri
28	Kerevitaş Gıda San. ve Tic. A.Ş	Bursa
29	Kervan Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
30	Konya Şeker Sanayi A.Ş.	Konya
31	Maysa Gıda San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
32	Muratbey Gıda San. ve Tic. A.Ş. (I)	Uşak
33	Muratbey Gıda San. ve Tic. A.Ş. (II)	Uşak
34	Pak Gıda Üretim ve Pazarlama A.Ş.	Kocaeli
35	Panagro Tarım, Hayvancılık, Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Konya
36	Pınar Entegre Et ve Un San. A.Ş.	İzmir
37	Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.	İzmir
38	Polen Un ve Gıda Katkı Maddeleri San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
39	Sunar Mısır Entegre Tesisleri San. ve Tic. A.Ş.	Adana

40	Sütaş Süt Ürünleri A.Ş.	Bursa
41	Şölen Çikolata Gıda San. ve Tic. A.Ş. (Gaziantep)	Gaziantep
42	Şölen Çikolata Gıda San. ve Tic. A.Ş. (İstanbul)	İstanbul
43	Tat Gıda Sanayi A.Ş.	Bursa
44	Tayaş Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Kocaeli
45	Tören Gıda San. ve Tic. A.Ş.	Gaziantep
46	Tunay Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Erzincan
47	Unilever San. ve Tic. Türk A.Ş. (Sarıgazi)	İstanbul
48	Unilever Sanayi ve Ticaret Türk A.Ş.	İstanbul
49	Unmaş Unlu Mamuller San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul
50	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.	Kocaeli
51	Ülker Çikolata Sanayi A.Ş.	İstanbul
52	Yayla Agro Gıda Sanayi ve Nak. A.Ş.	Mersin
53	Yörükoğlu Süt ve Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	Antalya

Kaynak: STB Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü

1.12 Sektörün Elektrik Tüketimi

2017 yılı verilerine göre tüm Türkiye’de gerçekleşen 247.169 GWh’lik elektrik tüketiminin yaklaşık %3,03’ü gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı yapan işletmelere aittir. (Tablo 12)

Tablo 12: Tüketici Gruplarına Göre Elektrik Tüketim Oranları

Tüketici Sınıfı	Toplam GWh	%
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	7.483	% 3,03
İmalat Sanayi	114.629	% 46,37
Türkiye Toplamı	247.169	% 100

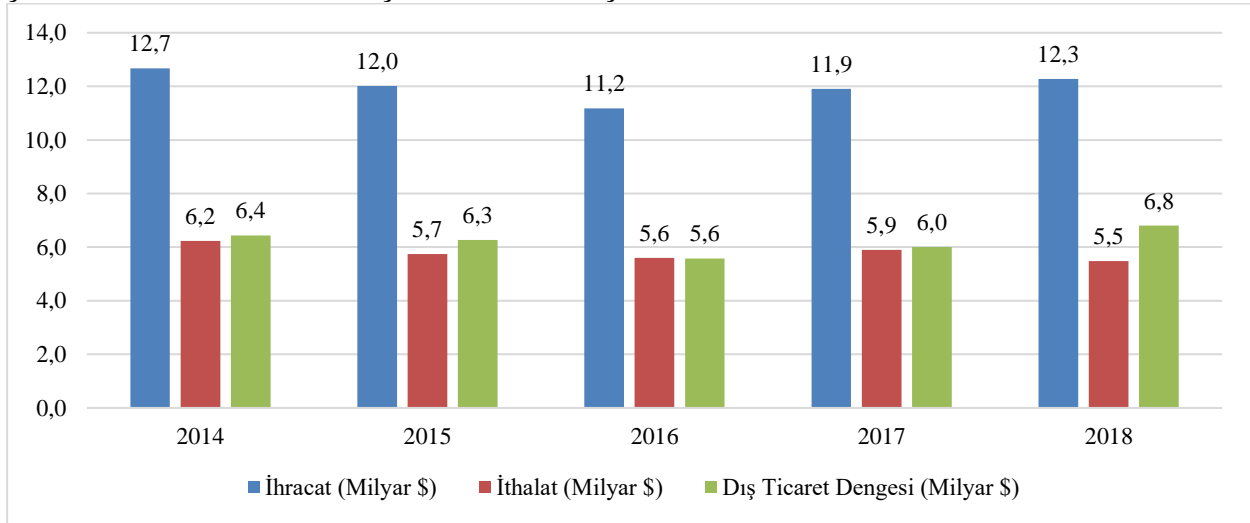
Kaynak: TEDAŞ (2017 yılı verileridir)

1.13 Sektörün Dış Ticareti

Ülkemiz, gıda ve içecek sektörü ile dünyanın 22’nci büyük ihracatçısı konumunda yer almaktadır. (Kaynak:UN Comtrade, BEC, 2017)

Gıda ve içecek sanayinin ihracatı 2014 yılında 12,7 milyar dolar seviyesinden 2015 yılında 12,0 milyar dolara düşse de her yıl ekonomimize değer katarak dış ticaret dengesini artı olarak korumuştur. Ülkemizin bulunduğu bölgede yaşanan politik sorunlar neticesinde 2015 ve 2016 yıllarında ihracatta düşüş yaşanmış olsa da 2017 yılı ile birlikte tekrar artış trendine girerek 2018 yılında sektör ihracatı 12,3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Sektör ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2018 yılında %7,3 olarak gerçekleşmiştir.

2018 yılında ülke olarak toplam ihracatımız yaklaşık 167,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, Şekil 8’de görüldüğü gibi gıda ve içecek sektöründe 12,3 milyar dolar ihracat gerçekleşirken ithalat 5,5 milyar dolar ve dış ticaret dengesi 6,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 8: 2014-2018 Gıda ve İçecek Sektörü Dış Ticareti

Kaynak: TÜİK (ISIC Rev.4) (Milyar Dolar)

Türkiye gıda ve içecek sektörü her yıl olduğu gibi 2018 yılında da yüksek oranda dış ticaret fazlası vererek ülke ekonomisine olumlu katkıda bulunmuştur. İhracatın daha da artırılması konusunda hammadde girdilerinin daha ucuza temin edilmesi ve kalite kriterlerinin sağlanması gerekmektedir.

Gıda ve içecek sanayinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2013 yılındaki %195 düzeyinden 2018 yılında %224'lere yükselmiş olup, ülke ekonomisine olumlu katkısı devam etmiştir.

Gıda ve İçecek sektörü gerçekleştirdiği dış ticaret sayesinde ülkemiz ekonomisine yıllara göre hep pozitif etki ve dış ticaret fazlası vermiştir. Sektör bunun yanında ülkemize gelen yabancı turistlere gıda ve içecek sağlamaktadır. Sektör bu kapsamda, ülke ekonomisine dış ticaret için gerekli masrafları yapmadan ülkemize gelen yabancılara gıda ve içecek satmaktadır. Sektör bu yönüyle de değerlendirildiğinde, yabancılardan tükettiği gıda ve içecek değerinin, sektörün dış ticaret fazlasına eklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Sektörün 2018 yılı dış ticaret fazlası olan 6,8 milyar dolara 5,9 milyar dolar daha eklendiğinde sektörün söz konusu gerçek dış ticaret fazlası 12,7 milyar dolara ulaşmaktadır.

Tablo 13: Yıllara Göre Turizmde Gıda ve İçecek Harcamaları

Yıllar	Yabancıların Harcama Türlerine göre Ülkemizde Yaptığı Yeme-İçme Harcamaları (Milyar Dolar)
2014	6,524
2015	6,179
2016	5,109
2017	5,860
2018	5,934

Kaynak: TÜİK

1.14 Sektörün Maliyet Bileşenleri

Gıda ve içecek sanayinde başlıca üretim maliyetleri hammadde, işçilik ve enerji giderlerinden oluşmaktadır. Faaliyet alanı tarımsal hammaddenin satın alınması, sonrasında işlenerek yüksek kaliteli gıda ve içecek ürünlerine dönüştürülmesidir. Bu sürecin odak noktasında yer alan üretim aşamasındaki en önemli konular; enerji kullanımı, sera gazı emisyonları, kaynak ve atık yönetimi, su ve atık su yönetimi ile ambalajlamanın iyi bir şekilde planlanarak yürütülmesidir. Bununla

birlikte sektörün üretimine uygun teknolojinin eklenmesi, sektörün maliyet kalemlerini ciddi oranda azaltacaktır.

Diğer taraftan gıda ve içecek sanayisi için endüstriyel tipte tarımsal üretim yapılmaması, tarımsal ham maddelerimizde kalite sorunu ve ham madde fiyatlarının dünya fiyatlarından yüksek oluşu maliyet kalemlerini arttırmaktadır.

Gıda ve içecek sanayinin iklim değişikliği üzerine etkisini, enerji kullanımından, atıklara özellikle ambalaj atıklarının etkilerini en aza indirmek için iyi tarım ve çiftçilik uygulamalarını geliştirmek gibi önceliklere yer verilmesi durumu, sektörün maliyetine ve ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlayacaktır.

1.15 Sektörün Geleceği

Türkiye; gıda ürünlerinin üretimi, işlenmesi, Avrupa ve Ortadoğu pazarlarına ihracatı konusunda bölgesel üs konumundadır. Tarımsal çeşitliliği ve uygun iklimi ülkenin gıda işleme sektörüne sürekli hammadde tedarik etmesine imkan verirken gıda ve içecek alanında büyük bir ihracatçı konumunda olmasını sağlamaktadır.

Buna karşın Ülkemiz, dünya gıda ticaretinden %1 gibi oldukça düşük bir pay almaktadır. Aynı zamanda, temel sorun Türkiye’de tarımın sanayiye istenen kalite ve miktarda sürdürülebilir şekilde hammadde sağlayamamasıdır. Yapılan bir değerlendirmeye göre, ülkemizde tarımsal ürünlerin ortalama %30’u sanayide değerlendirilirken, bu oran gelişmiş ülkelerde %60-80 arasında değişmektedir. Günümüzde ülkeler iklim, ürün çeşitliliği, genetik zenginlik gibi sahip oldukları avantajlarını ekonomik ve milli değer haline getirme çabası içerisine girmiştir.

Bu nedenle gıda sanayinin rekabet gücünün artırılması gerekmekte, bu ise ancak sektördeki yapısal değişimlerin hızlandırılması ile mümkün görülmektedir. Bunun için tarım ve gıda sanayinin entegrasyonu yaygınlaştırılmalı, hammadde üretimini artırıcı ve çeşitlendirici faaliyetlere yer verilmeli, küçük işletmelerin etkinlikleri artırılmalı, gıda sektörünün bütün dallarında teknolojik yenilenmeye gidilmeli, kalite yönetim sistemleri oluşturulmalı ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

TÜBİTAK tarafından yapılan “2023 yılında Tarım ve Gıda açısından Nasıl bir Türkiye” çalışmaları sonucunda Tarım ve Gıda sanayi için belirlenen “*Bilime ve modern teknolojilere dayalı olarak; toplumun sağlıklı beslenmesini, gereksinimlerini yeterli nicelik ve nitelikte karşılayabilen, biyolojik çeşitliliğini koruyan ve toplumsal yarara dönüştürebilen, ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilir, verimliliği artan tarım ve tarımsal sanayinin de katkısıyla, uluslararası alanda rekabet edebilen gelişmiş bir Türkiye*” vizyonuna ulaşılabilmesi için, sektörlerin rekabet gücünü kısıtlayan engellerin tespit edilerek, bu engelleri ortadan kaldırmaya yönelik politikaları ve stratejileri hayata geçirmeye çalışılmalıdır.

TÜBİTAK tarafından yayınlanmış olan Ulusal Gıda Ar-Ge ve Yenilik Stratejisi’nde ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük düzeylerinin artarak, sürdürülebilirlik ilkeleri ile şekillendiği bir dünyada stratejik bir alan olan gıda sektöründe disiplinler arası Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine odaklanılmasının bir gereklilik olduğu ve birçok ülkenin ulusal stratejilerini belirleyerek bu alanda sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amacıyla mekanizmalarını şekillendirdiği ifade edilmektedir.

11. Kalkınma Planı (2019-2023) 23 Temmuz 2019 tarihli ve 30840 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Plan kapsamında sektörle alakalı olarak aşağıdaki tespit ve tedbirler yer almaktadır.

- Artan gıda talebi, iklim değişikliği, şehirleşme, toprak ve su kaynakları ile tarımsal ürünler ve üretici üzerinde baskı oluştururken; değişen iklime uygun bitki ve hayvan türlerinin geliştirilmesi, çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması önem kazanmakta, daha az kaynakla gıda talebinin karşılanabilmesi için nitelikli işgücü ve teknolojiye ihtiyaç artmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerin, yeni nesil uygulamalarla ticari üstünlüklerini devam ettirmeleri beklenirken, gelişmekte olan ülkeler de teknolojiye dayalı küçük tarım işletmeciliğini desteklemenin yanı sıra büyük ölçekli üretimlerle gıda zincirinde rekabetçi olma çabasındadır.
- Giderek önemi artan toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı, gıda güvenliği ve tarımsal nüfusun yerinde muhafaza edilmesi, ülkemizde kırsal kalkınma desteklerinin artırılması, tarımda daha fazla teknoloji ve bilgi kullanımı ile girdi kullanımının etkinleştirilmesi, pazarlama kanallarının çeşitlendirilerek üretimin talebe uygun yönlendirilmesi çabaları artmaktadır.
- Gıda dağıtım zincirindeki aracılık ve lojistik maliyetlerini azaltmayı teminen tarımsal üretimde örgütlü yapı güçlendirilecektir.
- Gıda lojistik ve depolama hizmetlerini uluslararası standartlarda sunacak, daha rekabetçi bir yapının oluşturulmasını sağlayacak düzenleme yapılacaktır.
- Tarım ürünlerinde arz ve rekolte tahminlerinin sağlıklı yapılabilmesine imkân veren bir erken uyarı sistemi kurularak, gıda ürünlerinde fiyat dalgalanmasının büyük veri ve ileri analitik yöntemler kullanılarak yakından takip edileceği Ürün Gözetim Mekanizması hayata geçirilecektir.
- Taze meyve-sebze piyasasında mevsimselliği ve yüksek fiyat artışlarını dengeleyici bir unsur olarak teknolojik örtü altı üretim ile modern sulama sistemleri desteklenecektir.
- Gıda kontrol laboratuvar altyapısı güçlendirilecek, kontrol hizmetlerinin etkinliği artırılabilecektir.
- Gıda güvenliğini teminen etkin stok yönetimi, arz zincirinde kayıpların azaltılması, israfın önlenmesi, piyasaların düzenlenmesine yönelik kural ve kapasitelerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Özetle Plan kapsamında kaynakların etkin kullanımı ve gelişen teknoloji ışığında güvenli, sürdürülebilir, denetlenebilir ve şeffaf bir gıda üretim sisteminin önümüzdeki dönemde tesis edilmesi ve buna bağlı olarak gıda kaynaklı enflasyonun azaltılması amaçlanmaktadır.

Üretim faaliyetlerinden azami yararı sağlamak için tarım ve gıda sektörlerinde yapılan çalışmaların bilim ve teknolojinin gösterdiği şekilde yürütülmesi zorunludur. Türkiye açısından tarım ve gıda sektörlerinden elde edilecek gelir artışı toplum refahı, zenginliği ve yaşam kalitesini arttırmada önemli bir potansiyele sahiptir. Küreselleşme olgusu içerisinde, çok uluslu tekellerin güç kazanması, gelişmiş ülkelerin tarım ve gıda üzerinde hâkimiyet kurma istekleri, bilim ve teknolojiye bağlı baş döndürücü gelişmeler konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Bu bağlamda önümüzdeki yıllarda olması beklenen ve öne çıkan başlıca gelişmeler;

- Nanoteknolojilerin uygulanması, üretimde robotların kullanılması,
- Ürünler bazında ülkelerin özelleşmesi, kalite ve marka bilincinin yaygınlaşması,
- Çevre bilincinin yaygınlaşması ve doğal kaynaklar korunması, atıkları yeni ürünlere dönüştüren yöntemlerin geliştirilmesi, yayım ve eğitim çalışmalarının hız kazanması,
- Artan nüfusun beslenmesi için yoğun üretimin kaçınılmaz olarak sürdürülmesi,
- Ürün çeşitliliği ile fonksiyonel gıdaların talep ve tüketimlerinin artması,
- Gıda endüstrisinde ısıtma işlemi gibi geleneksel teknolojilerin yerine besin elemanlarını daha az tahrip eden çevre dostu teknolojilerin kullanılması,
- Tarımsal ürünler dolayısıyla gıdaların daha az hacimde daha yüksek besleyici değerde üretilebilmesi,
- Akıllı mutfak donanımlarının kullanımının yaygınlaşması ve bunun gıdaların hazırlanış biçimleri üzerinde etkisi,
- Gıdaların hijyenik kalitesi, işlenmesi, sınıflandırılması ve paketlenmesinde, biyosensörlerden ve çok amaçlı enzimlerden yaygın ve etkin bir biçimde yararlanılması,
- Tekelleşme eğilimlerinin artması.

2. SEKTÖRÜN YILLIK DEĞERLENDİRMESİ

2.1 Son Dönemdeki Sektöre İlişkin Türkiye ve Dünyadaki Gelişmeler

Gıda ve içecek sektörünün doğrudan bağlı olduğu ve hammaddesinin çok büyük bir kısmını sağlayan tarım sektörü 2018 yılında bir önceki yıla göre zincirlenmiş hacim endeksi olarak katma değerini %1,3 artırarak ülke ekonomisine önemli katkı sağlamış ve son 15 yılda girdiği büyüme trendini devam ettirmiştir. Bu büyümede tarımsal altyapının güçlendirilmesine yönelik yatırımlar ve teknoloji kullanımındaki gelişmeler etkili olmuştur.

2018 yılında bir önceki yıla göre tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi % 5,8 ve sebzelerin üretimi %2,6 azalırken meyvelerin üretimi %0,8 artmıştır. Ayrıntılı olarak incelendiğinde 2018 yılında bir önceki yıla göre kolza tohumundaki %108,3'lük, kenevir tohumundaki %200'lük, antep fıstığındaki %207,7'lik artışlar ve buğdaydaki %6,3'lük, fındıktaki %23,7'lik, kayısındaki 23,8'lik ve yağlık zeytindeki %34,5'lik azalmalar dikkat çekmektedir.

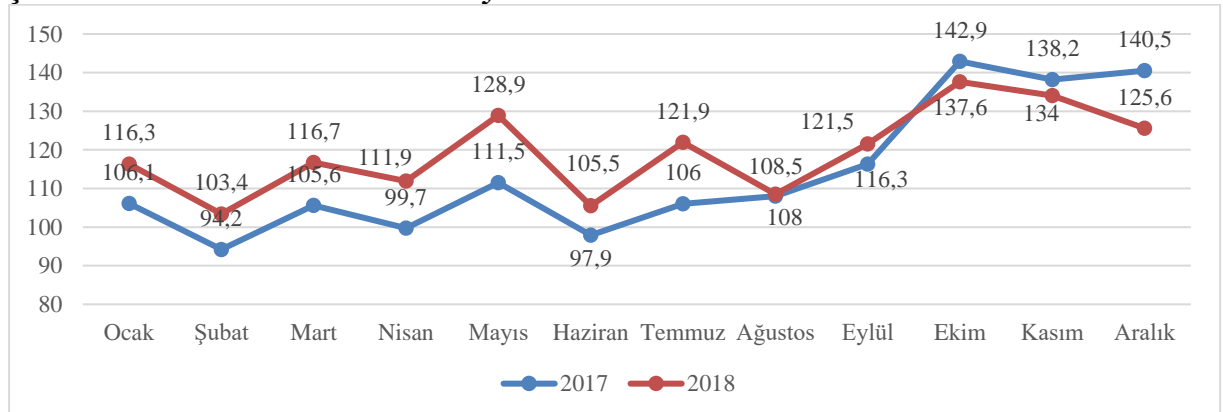
Gıda fiyatlarındaki artış ve buna bağlı olarak oluşan enflasyon, ülkemizin ve gıda ve içecek sektörümüzün en önemli problemlerinden bir tanesidir. 2018 yılı enflasyon oranı (TÜFE) %20,3 olarak gerçekleşmiş olup gıda ve alkolsüz içecekler grubunda enflasyon %25,11 olmuştur. Gıdadan kaynaklanan enflasyonun azaltılması ile çiftçilerimizin istikrarlı bir gelir elde edebilmesi ve tüketicinin makul fiyatla tarımsal hammaddeyi temin edebilmesi amacı üzerine kurulmuş olan ve sekreteryası Merkez Bankası tarafından yürütülen Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi'nin çalışmaları devam etmekte olup lisanslı depoculuğun geliştirilmesi gibi faaliyetlerin orta vadede gıda fiyatlarını daha stabil hale getireceği değerlendirilmektedir.

Ülkemizde bu gelişmeler yaşanırken 30 Eylül 2017 itibariyle Avrupa Birliği'nde, pancar şekeri ve izoglukoz üretimi limitlerini belirleyen şeker kotaları kaldırılmıştır. Bu gelişme sonrasında şeker ithalatçısı konumunda olan Avrupa'nın ihracatçı konuma geçmesi beklenmektedir.

2.2 Sektörün Üretim Endeksi Değerlendirmesi

Gıda ürünleri imalatı sanayi üretim endeksi 2018 yılının ocak- aralık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ekim, kasım ve aralık ayında küçük bir düşüş göstermiştir. Diğer aylarda ise önceki seneye göre sanayi üretim endeksi yüksek gerçekleşmiştir. (Şekil 9).

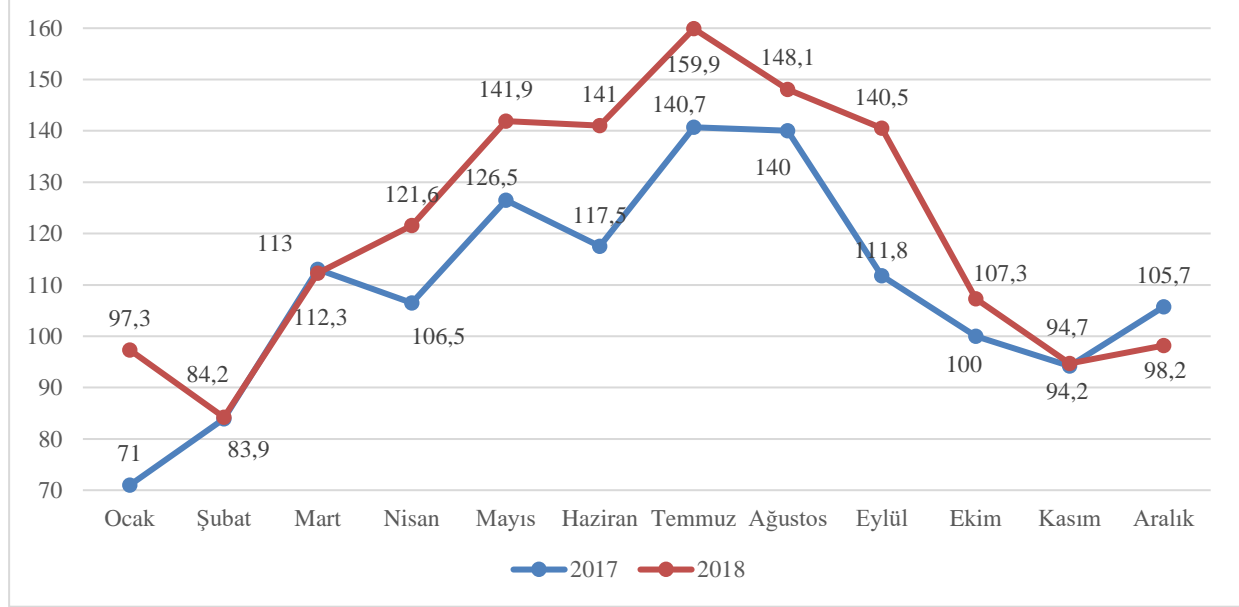
Şekil 9: Gıda Ürünleri İmalatı Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: TÜİK, (2015=100)

2018 yılının ocak-aralık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre aralık ayı hariç diğer aylarda içecek sektörü üretim endeksi yükselme göstermiştir. Sektör 2018 yılında bir önceki yıla göre önemli bir üretim endeksi artışı göstermiştir. (Şekil 10).

Şekil 10: İçecek İmalatı Sanayi Üretim Endeksi

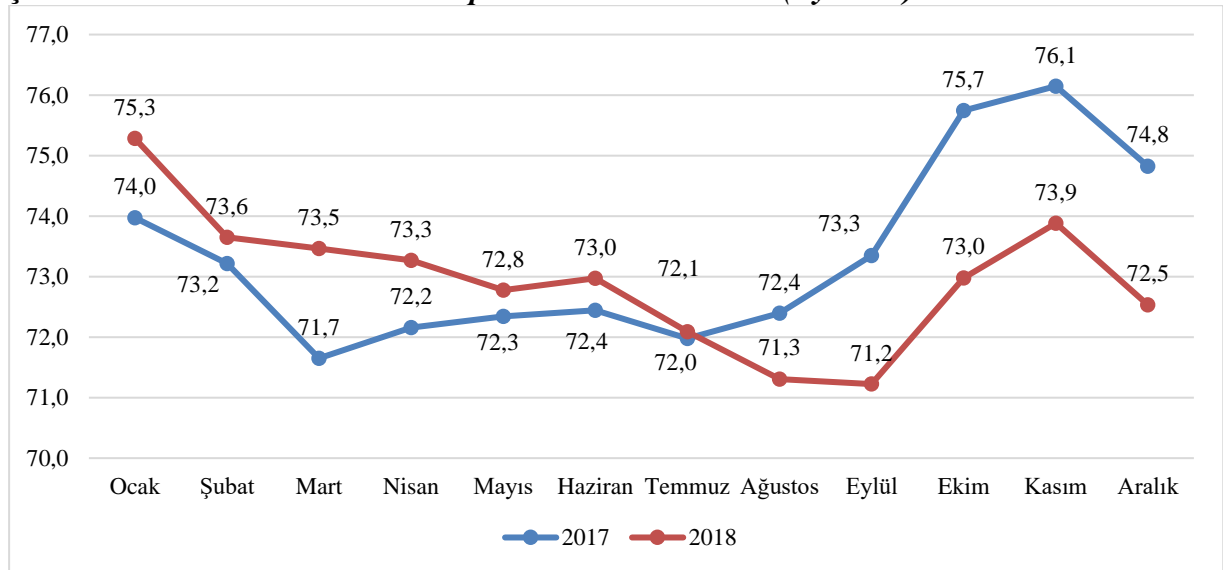

Kaynak: TÜİK, (2015=100)

2.3 Sektörün Kapasite Kullanım Oranı Değerlendirmesi

2017-2018 döneminde gıda ürünleri imalatında KKO'ları genel olarak mevsimsel iniş-çıkışlar ile birlikte dengeli bir seyir izlemiş ve 2018 yılında en yüksek oranını ocak ayında yakalamıştır. (Şekil 11).

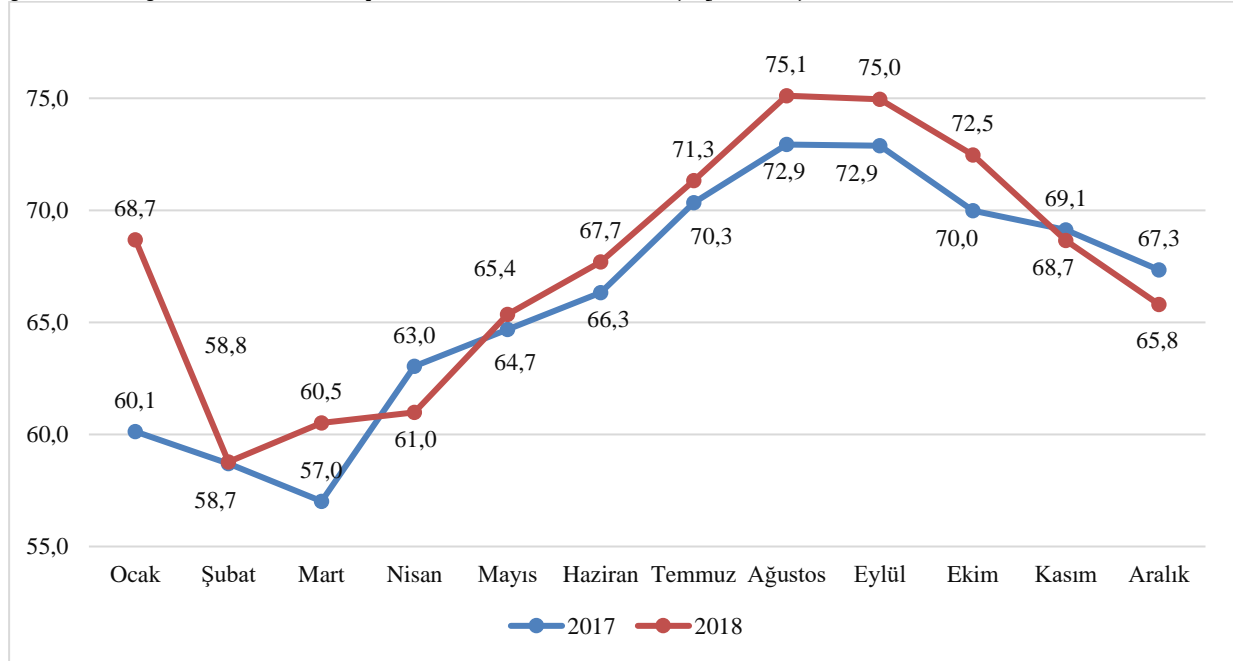
Şekil 11: Gıda Ürünleri İmalatı Kapasite Kullanım Oranı (Aylık %)

Kaynak: T.C. Merkez Bankası

2018 yılı ocak-aralık döneminde içeceklerin imalatında en yüksek KKO 75,1 puan ile ağustos ayında gözlenmiştir. 2018 yılında bir önceki yılın aynı ayına göre nisan, kasım ve aralık aylarında düşüş görülmektedir. İçeceklerin imalatında 2018 yılı kapasite kullanımının genel olarak arttığı bir yıl olmuştur. (Şekil 12).

Şekil 12: İçecek İmalatı Kapasite Kullanım Oranı (Aylık %)

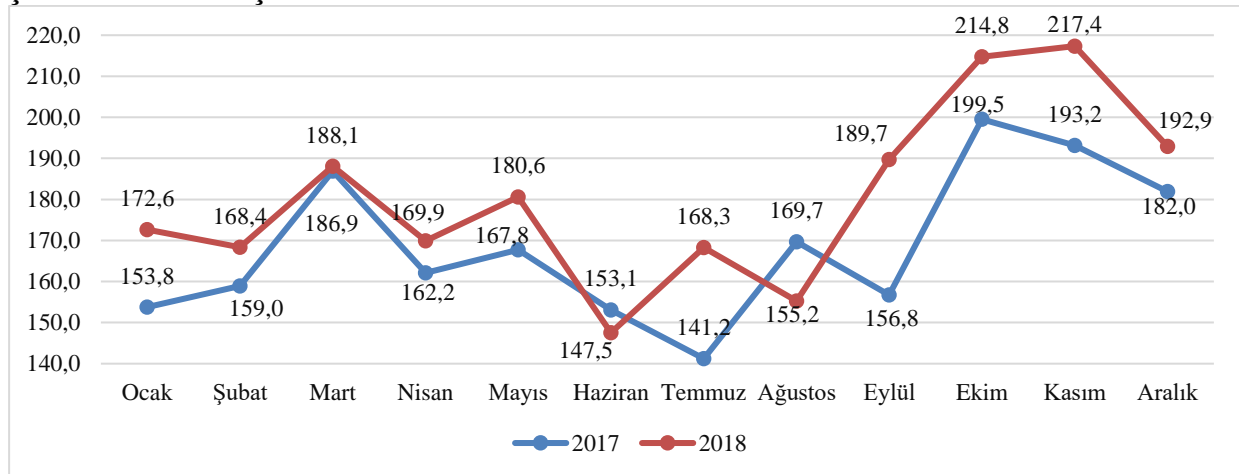

Kaynak: T.C. Merkez Bankası

2.4 Sektörün İhracat ve İthalat Değerlendirmesi

İhracat: TÜİK 2010=100 temel yılı dış ticaret endekslerine göre, 2018 yılının ocak-aralık dönemi ile bir önceki yılın aynı dönemi kıyaslandığında sadece haziran ve ağustos aylarında önceki yılın gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu anlamda sektörün ihracat miktarının geçtiğimiz yıl artış trendi gösterdiği değerlendirilmektedir. (Şekil 13).

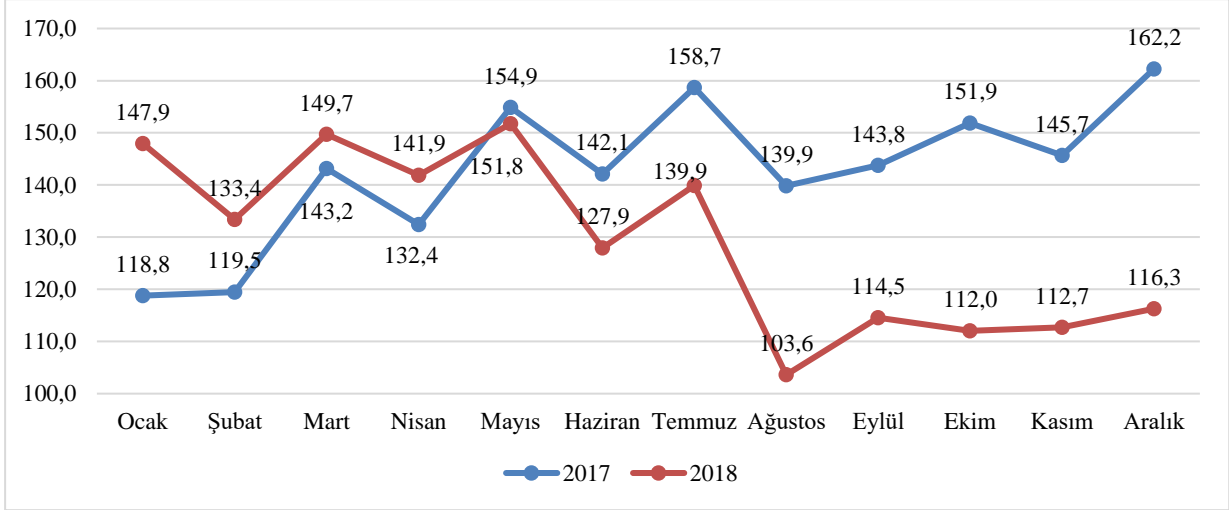
Şekil 13: Gıda ve İçecek Sektörü İhracat Miktar Endeksi

Kaynak: TÜİK, ISIC REV.3 (2010=100)

İthalat: Dış ticaret verilerinden hesaplanan 2010=100 temel yılı dış ticaret endekslerine göre, ithalat endeksinde 2018 yılı ocak-aralık dönemine bir önceki yılın aynı dönemine göre bakıldığında en yüksek artış ocak ayında gözlenmiştir. Mayıs ayından sonraki aylarda ise ithalat endeksi sürekli önceki yılın gerisinde kalmıştır. Sektör ithalat miktar endeksinde genel olarak yaşanan düşüş dikkat çekmektedir. (Şekil 14).

Şekil 14: Gıda ve İçecek Sektörü İthalat Miktar Endeksi

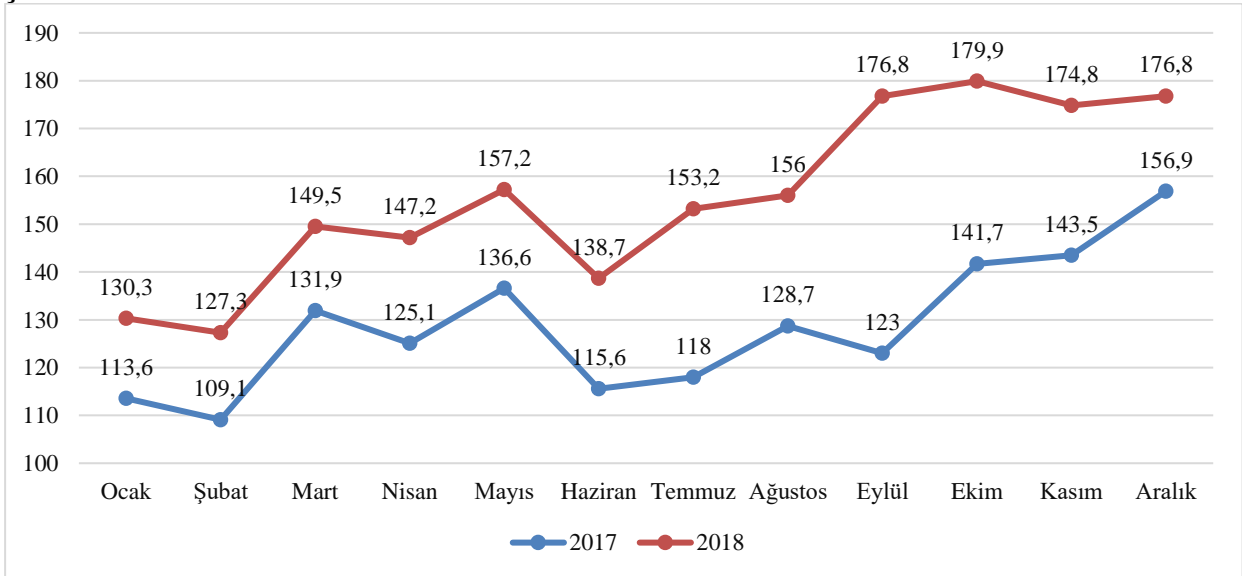

Kaynak: TÜİK, ISIC REV.3 (2010=100)

2.5 Sektörün Ciro Değerlendirmesi

2018 ocak- aralık döneminde gıda ürünleri imalatı ciro endeksinde geçen yıla göre gözle görülür bir artış yaşanmıştır. 12 aylık değerlendirmede, 2018 yılında bir önceki yıla kıyasla en yüksek artış eylül ayında görülmüş ve sektör pozitif trendini korumuştur. (Şekil 15).

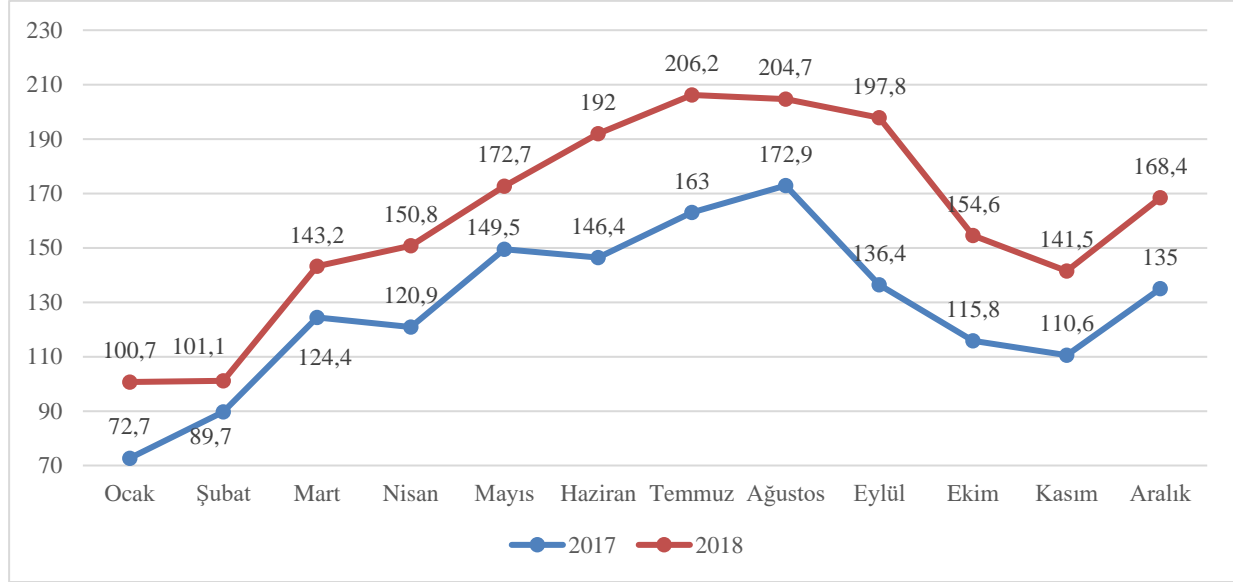
Şekil 15: Gıda Ürünleri İmalatı Ciro Endeksi

Kaynak: TÜİK, (2015=100)

2018 yılı ocak- aralık döneminde içeceklerin imalatı ciro endeksinde, her ay artış gözlenmektedir. 12 aylık değerlendirmede, 2018 yılı ocak- aralık döneminde bir önceki yıla kıyasla en yüksek artış eylül ayında görülmüş ve sektör pozitif trendini korumuştur. (Şekil 16).

Şekil 16: İçecek İmalatı Ciro Endeksi

Kaynak: TÜİK, (2015=100)

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçtiğimiz yıl içinde gıda ve içecek sektörümüzün üretim endeksi değerindeki artış devam etmiştir. Üretim endeksindeki artışın temel sebebinin ihracat miktarımızdaki artış ve iç tüketimimizdeki artış olduğu değerlendirilmektedir.

Sektörün ciro endeksinde önceki yıllarda yaşanan artış aynı şekilde 2018 yılı içerisinde de devam etmiştir.

2017 yılında gerçekleştirilen Ar-Ge harcamaları ise bir önceki yıla göre artmış olup 2017 yılı itibarıyla 44 olan gıda alanında faaliyet gösteren Ar-Ge merkezi sayısı 2018 yılında 53'e ulaşmıştır.

Sektörün ihracatı, 2015 ve 2016 yıllarındaki düşüşten sonra 2017 ve 2018 yıllarında artış göstermiştir ve sektör 2018 yılında 6,8 milyar \$ dış ticaret fazlası vermiştir.

Türkiye'de gıda sektörünün durumu ve gelişimi, ekonomik gelişmeye olan çarpan etkisi, ileri ve geri bağlantıları, diğer ilişkili sektörler, istihdam ve döviz yanında özellikle de kaynak kullanımı yönüyle değerlendirilmelidir. Bölgesel ve kırsal gelir dağılımının eşitliğinde, gıda ve içecek sektörü önemini ve gerekliliğini korumaktadır. Tüketicinin güvenilir gıda gereksinimini karşılamada önemli bir güç olan gıda sektörüne ilişkin mevzuattaki gelişmeler de tüketici bilincinin artmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sektör, tarımla olan geri bağlantısı ve pazar, dağıtım sektörü, teknoloji ile ilgili olan ileri bağlantıları nedeniyle sürekli gelişme eğilimi göstermektedir. Bu eğilim artan sektörel yatırımlarla da gelişimine devam etmektedir. Sektörün büyüme yapısı ve gelişiminde kayıt dışılık ve haksız rekabet, pazarla entegrasyon, altyapı sorunları ve tarım sektörü ile işbirliği rol oynamaktadır. Bu süreçte bilgi ve verilerin

güvenilirliğinin artırılması ve paralel olarak üretim ve tüketim istatistiklerindeki eksiklerin giderilmesi, belirlenen strateji ve hedeflere ulaşılabilmesi açısından önemli görülmektedir.

Gıda enflasyonu Ülkemiz için önemli bir sorun olup arz açığı gıda enflasyonunun ana nedenlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu sorun çok boyutlu olmakla birlikte nedenleri incelendiğinde en başta verimin düşük oluşu göze çarpmaktadır. Ülkemizde hisselilik, mülkiyet ihtilafı gibi nedenlerle tarımsal üretimde kullanılmayan araziler ile bazı meralar atıl durumdadır. Atıl tarım arazilerinin tarımsal üretime kazandırılması için gerekli kurumsal ve hukuki altyapı oluşturulması ile bu konuda ilerleme sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Başta kooperatifçilik olmak üzere, üreticiler arasındaki organizasyonlar güçlendirilmeli ve bunların tarım sektörüne yönelik politika belirleme süreçlerine katılımı sağlanmalıdır. Kooperatiflerin dikey entegrasyon yoluyla tarım sektörünün tüm dikey ilişkili katmanlarında var olması ve böylece katmanlar arası işlem maliyetlerinin düşürülmesine yönelik adımların atılması önemli görülmektedir.

Ülkemizde mevcut durumda gıda güvenilirliği noktasında ciddi bir bilgi kirliliği olduğu dikkat çekmektedir. Bu bilgi kirliliğinin ortadan kaldırılması noktasında Türkiye'de endüstriden ve kamudan bağımsız şekilde konumlandırılabilir olan üst kurul niteliğinde bir yapının oluşturulmasının sektöre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sektör temsilcileriyle yapılan toplantılar ve gerçekleştirilen Gıda Sektör Zirvesi sonucunda şekillenen Türkiye gıda ve içecek sanayinde karşılaşılan ve sektörün gelişmesi için atılması gereken adımlar şu şekildedir:

- Gıda, beslenme ve sağlık konularında akademik araştırma sayılarının artırılması.
- Starter kültür, maya, gübre, yem ve ambalaj gibi kritik öneme sahip gıda sanayi ve tarım girdilerinin yerlileştirilerek endüstriyel üretiminin gerçekleştirilmesi.
- Coğrafi işaretli ürünlerin belirlenip kayıt altına alınabilmesi için coğrafi orijin tespiti teknolojilerinin yerli imkanlarla geliştirilmesi.
- Bitkisel yağ sektöründe rafinasyon teknolojilerinde metod birliğinin geliştirilmesi, küçük şirketlerin teknolojilerinin yükseltilmesi ve böylece kimyasal bozulmaların önüne geçilmesi.
- Çevre dostu ve sahte ürün karşısı etiketlerin geliştirilmesi.
- TAGEM tarafından fonlanan ar-ge projelerinde özel sektörün ağırlığının artırılması.
- Yeni ambalaj formatlarına ihtiyaç duyan firmaların bir araya getirilerek ambalaj üreticilerinin yatırım masraflarına destek olarak istedikleri üretimi gerçekleştirebilecekleri bir mekanizmanın uygulanması.
- Ürün etiketi üzerinden gıda değer zinciri boyunca sıcaklık gibi değerlerin takip edilmesini sağlayacak teknolojiler üzerinde çalışmaların yapılması.
- Alternatif enerji kaynaklarının kullanılması ile gıdaların işlenmesi, ilgili teknolojilerin geliştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının sağlanması.

- Tarımsal ürün ve kültür balıkçılığı ihracatı yapamadığımız ülkelerle veterinerlik anlaşmaları ve akreditasyon işlemleri yapılarak ihracatın önündeki engellerin kaldırılması.
- İthal edilen glikoz şurubu miktarının dikkate alınarak nişasta bazlı şeker kotası ile ilgili düzenlemenin gözden geçirilmesi.
- Bitkisel yağ üretimi konusunda tağşiş ile ilgili mevzuatın caydırıcı cezalar içerecek şekilde düzenlenmesi ve denetlemenin iyileştirilmesi.
- Sıfır gümrük vergisi ile tarım satış kooperatiflerine bitkisel yağ ithalatına izin verilen uygulamanın yeniden düzenlenmesi.
- Bitkisel atık yağların toplanmasına yönelik teknolojinin geliştirilmesi.
- Gıda ürünleri alanında var olan bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi amacıyla yetkin ve güvenilir bir **“Gıda Üst Kurulu”**nun kurulması.
- Zirai ilaç kullanımında denetimlerin artırılarak mevzuata uygun olmayan satışların önüne geçilmesi. Aflatoksin oluşumuna yönelik önlemlerin alınması.
- Kapasite raporlarının formatının dahilde işleme mevzuatı kapsamında yaşanan sıkıntıları engelleyecek şekilde yeniden düzenlenmesi.
- Türk zeytinyağının özellikle Uzakdoğu ülkelerinde tanıtımının yapılması.
- Gıda sanayinde Türkiye’nin prestijinin artırılması ve global bir marka oluşturulması.
- Gıda sektöründe start-up firmaların desteklenmesi.
- Gıda sektöründe atıkların değerlendirilmesi ve israfın önlenmesi için bilinçlendirme çalışmaları yapılması ve ilgili STK’ların kapasitelerinin güçlendirilmesi.
- Araştırmacılar arasında etkileşim ve işbirliğini desteklemek amacıyla Avrupa Bilim ve Teknoloji İşbirliği (COST) Programı benzeri bir Türk Bilim ve Teknoloji İşbirliği Programı’nın (Tr-COST) hayata geçirilmesi, disiplinler arası işbirliğinin güçlendirilmesi, araştırmacı- sanayici iletişiminin güçlendirilmesi.

Kaynakça

1. 11. Kalkınma Planı
2. <http://www.gidahatti.com>
3. 2014 TZOB Tarım Sektörü Değerlendirmesi <http://www.milliyet.com.tr/2014-yili-tarim-sektoru-degerlendirmesi-ankara-yerelhaber-546006/>
4. Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler Şubat 2014 Raporu, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü.
5. “Dünya gıda fiyatları endeksi Aralık'ta çok az değişerek 206.7 puan oldu-FAO”, [http://www.trademaster.com.tr/piyasalar/haber-ve-duyurular/\(28.02.2014\)](http://www.trademaster.com.tr/piyasalar/haber-ve-duyurular/(28.02.2014))
6. “Dünya’da gıda fiyatları” [http://www.tzob.org.tr/\(17.01.2014\)](http://www.tzob.org.tr/(17.01.2014))
7. Gıda Hattı, 39.Sayı Ekim-Kasım 2012, “500 şirket buluştu” s.16-17
8. [http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/\(17.07.2013\)](http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/(17.07.2013)) “Gıda 10 milyar dolar ihracata koşuyor”
9. TOBB Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Meclis Sektör Raporu 2011
10. “Dengeli Beslenme Açısından Türkiye’de Gıda Üretimi ve Tüketiminin İrdelenmesi”, 2009. <http://www.zmo.org.tr/18.08.2013>
11. Organik Tarım Ulusal Eylem Planı 2013-2016
12. “Gıda muhafazasında yeni teknolojilerin kullanımı” Erişim Tarihi: 26.08.2013 <http://www.ggd.org.tr/icerik.php?id=168>
13. PWC Mayıs 2012, 2041’de Türkiye Geleceğe Bakış, Erişim Tarihi: 06.03.2013 <http://www.pwc.com.tr>
14. Gıda Sanayinin Teknolojik Analizi, Erişim Tarihi: 23.07.2013 <http://www.zmo.org.tr/>
15. Dünya Gıda Dergisi
17. www.dunya.com
18. FoodDrinkEurope
19. hayvancilikakademisi.com/ekonomi/2018-tarimsal-buyume-verileri-aciklandi
20. www.ntv.com.tr/ekonomi/son-dakika-2018-enflasyonu-aciklandi,Br11LmBYQkCP1bXy_rUxzg
21. Gıda, İçecek ve Tarım Sektörü Üzerine TÜSİAD Tutum Belgesi, Kasım 2018